

מדינאות

מי קרא זאב?
איך הבין זאב ז'בוטינסקי את טיבה של גרמניה הנאצית
ואת כוונותיה?

יעקב שביט וליאת שטייר-לבני

'אין צורך להיות נביא... לא תהיה מלחמה אירופית'.
זאב ז'בוטינסקי, 'המלחמה הבאה', המשקיף, 14.4.1939

'הזאב ישן אמנם: בחדשים האחרונים הוא התנפל לעתים רחוקות
יותר על אנשינו. אבל הרי זה לא יתכן שמישהו יהיה חמור
חמורותיים שכוה ויאמין ששנתו של הזאב תימשך ימים רבים.
היא תהיה קצרה מאד, היא מיד תפסק'.
זאב ז'בוטינסקי, 'הקץ ל"דאלוי"', המשקיף, 30.6.1939

מבוא

ב-2 בספטמבר, יום לאחר הפלישה הנאצית לפולין, שיגר זאב ז'בוטינסקי מברק מלונדון
לנשיאה של פולין, איג'נצ'י מושצ'יצקי (Moscicki). במברק הקצר הביע ז'בוטינסקי את
ביטחונו בתבוסתה של גרמניה הנאצית לאחר 'התקפת ההתאבדות' שלה על פולין. הוא
כתב:

Whether Germany's suicidal aggression be destined to end in military debacle
later, or in moral collapse now, it will remain engraved in history that Poland's
resolve has saved Europe.¹

* בשנת 1987 קיבלתי מענק מחקר מקרן אדנאור (Adenauer Stiftung) לכתיבת חיבור רחב על יחסו
של 'הימין הציוני' לגרמניה משנות השלושים ועד שנות השמונים. מסיבות שונות לא יצא המחקר הזה אל
הפועל; המאמר הוא פרק קצר מתוכו. זוהי הודמנות – מאוחרת מאוד – להודות לקרן ולמר היינריך
פיפר, מנהל קרן הומבולט באותה העת, ולמר יצחק (מיקי) בן-ארי, שהיה אז שגריר ישראל בגרמניה,
על עזרתם הרבה. המאמר מוקדש לזכרו של מיקי (יצחק) בן-ארי.
1. מ"ז [להלן: מכון ז'בוטינסקי] 1א - 2/29/2, פרסום ראשון של המברק היה במאמר 'בין פילסודסקי
למיצקיביץ': מדיניות ומשיחיות ברוויזיוניזם הציוני', בתוך: 'י' שביט, המיתולוגיות של הימין, בית

שלושה חודשים קודם לכן נתן ז'בוטינסקי פומבי לביטחוננו ביכולתה הצבאית של פולין להרתיע את גרמניה הנאצית ולהציל את העולם. אז תיאר את איומיה של גרמניה כאיומי סרק, בין היתר בשל תגובתה הנחרצת של פולין:

[ו]אין כל חשיבות לדבר אם פולין חזקה או חלשה: כאן אין מדברים על כוח הזרוע אלא על נסיון מדעי. במעשיה של אנדרסן, הרי זה רק ילד, ילד קטן המנפץ אגדת המדינה על ידי הערה תמימה ופשוטה: 'מה אתם מבלבלים את הראש, שהמלך לבוש בשריון זהב? המלך הוא ערום.' – פולין לא קבעה אפילו את העובדה הזאת: פולין עשתה נסיון – היא לקחה מחט וניסתה אם אפשר לנקב את שריון הברזל... האגרוף לא היה מעולם מברזל: הוא היה מהות עשויה צמר-גפן במוחות מדינאים אחדים שנתנו את האפשרות לשטות בהם.

התברר, המשיך ז'בוטינסקי, שגרמניה הנאצית 'חונכה לקנות הכל בזול, בלא קרבנות טראגיים, בלא דם, על ידי אמצאות של פוקר, על ידי איומים מוצלחים'. אבל עמידתה האיתנה של פולין הוכיחה שמוסולני והיטלר 'הנם בשר ודם נורמליים מאד'; הם ניסו לנצל קונויקטורה מדינית כמו שעושים אנשי עסק זרזים, אבל כשהתברר להם שיש מי שמוכן להתנגד להם, מיד נסוגו, שכן אין זה מטבעם של אנשי עסקים 'לברוח אל מלחמות של אבוד לדעת'.² ביטחוננו של ז'בוטינסקי שגרמניה הנאצית נבלמה התבסס על סירובה של ממשלת פולין (הארץ הראשונה שהיטלר חתם אתה הסכם אי-התקפה) לקבל את תביעותיה של גרמניה הנאצית בקשר ל'דניציג'.³ היה זה כשל מוחלט בחיזוי המאורעות בטווח הזמן הקצר ובאשליה טרגית ופתטית כאחד. הכשל הזה נבע מהערכת יתר של כוחה הצבאי של פולין ומהמעטה בעצמתה של גרמניה הנאצית. הביטחון הזה בחולשתה של גרמניה ובכך שהיא לא תפתח – ואינה יכולה לפתוח – במלחמה כל-אירופית ליווה אותה בשש השנים שחלפו מיום עליית הנאצים לשלטון ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

תהום עמוקה פעורה אפוא בין שתי המובאות למעלה: בראשונה, מאפריל 1939, זאב ז'בוטינסקי קובע חד-משמעית שלא תפרוץ מלחמה כל-אירופית; בשנייה, מיוני 1939, הוא מזהיר נחרצות מפני קטסטרופה הרובצת לפתחם של יהודי מזרח אירופה. במילים אחרות, לפי תחזיתו, הקטסטרופה הצפויה ליהודי פולין לא תהיה תוצאה ישירה ובלתי נמנעת של מלחמה כל-אירופית קרובה. במאמר הזה ננסה למצוא הסבר למקורה של הטעות הגדולה בהבנת כוחה של גרמניה הנאצית ובחיזוי כוונותיה בזירה האירופית על ידי תיאור פרשנותו

ברל 1986 [להלן: שביט, המיתולוגיה של הימין], עמ' 15-16. אבל שם הובאו רק השורות הבאות של המכתב המדברות על הויקה בין פולין ובין התנועה הרוויזיוניסטית. סמוך לכך, ב-9 בספטמבר 1939 כתב העיתון המצרי 'רוו אל-יוסף' כי סופו של היטלר שיובס 'על ידי המוקרטיה'. ראו הקריקטורה בשער העיתון אצל: 'י' גרשוני, אור בצל: מצרים והפשיזם, 1922-1937, תל-אביב 1999.

2. ז'בוטינסקי, 'פגה המתרחפת', המשקיף, 18.6.1939 ('ענטשפאנונג', דער מאמענט, 9.6.1939).

3. ב-28 במרס 1939 הודיעה ממשלת פולין כי תראה בכל ניסיון של גרמניה לשנות את הסטטוס-קו בעיר מעשה תוקפנות נגד פולין, וחזרה ואישרה את עמדתה זו ב-30 במאי.

של זאב ז'בוטינסקי את מהותה של גרמניה הנאצית, את כוחה ואת כוונותיה הנסתרות והגלויות. טענתנו היא כי אמנם מיד אחרי עליית הנאצים לשלטון בינואר 1933 קבע ז'בוטינסקי שרדיפת היהודים עתידה להיות חלק מרכזי של מדיניות הפנים הנאצית, אולם מכל הצהרות הכוונות של השלטון הנאצי צריך להתייחס ברצינות רק לכוונותיו כלפי יהודי גרמניה, כלומר לכוונתו להביא אותם לידי חנק כלכלי. ז'בוטינסקי היה משוכנע שגרמניה הנאצית היא מדינה חלשה ואין ביכולתה - וגם אין בכוונתה - לפתוח במלחמה כל-אירופית. מהדעה הזאת לא הרפה גם לאחר ה'אנשלוס' של אוסטריה ולאחר כיבוש צ'כוסלובקיה.⁴

אפשר למנות הרבה סיבות מקלות לטעותו של ז'בוטינסקי בפירוש ההתפתחויות ההיסטוריות אחרי ינואר 1933. לטעות הזאת היו שותפים רבים. 'תולדות הנציונל-סוציאליזם מתחילתן ועד סופן' - כתב קרל דירטריך בראכר - 'אין אלא ההיסטוריה של הקלת הראש בתנועה זו'.⁵ השאלה למה נכשל ז'בוטינסקי בחיזוי המאורעות מתבקשת בשל העובדה שהוא עצמו היה בטוח ביכולתו לנתח את המציאות המדינית ולחזות את מהלכיה, ואף הלעיג על תחזיות של אחרים, תחזיות שהופרכו כעבור זמן, ועל קוצר הבנתם,⁶ ובשל העובדה שחברי תנועתו ראו בו מנהיג ומדינאי מרחיק-ראות. להיסטוריוגרפיה הרוויזיוניסטית אין שום ספק שז'בוטינסקי היה המדינאי הציוני הראשון שהבין את גודל הסכנה הנשקפת לעם היהודי מגרמניה הנאצית. הכתיבה ההיסטורית הרוויזיוניסטית אף מרחיקה לכת וקובעת בפסקנות שז'בוטינסקי לא היה רק המדינאי הציוני הראשון אלא אפילו הראשון במדינאי העולם שהבין את גודל הסכנה הנשקפת לשלום העולם מהתוקפנות הנאצית. הביוגרף שלו, שמואל כץ, למשל, מספר כי עוד לפני 1933 ז'בוטינסקי 'טרח לקרוא את ספרו של היטלר "מיין קאמפף" (מלחמתי) בפועל ממש; הוא ידע מהן תכניותיו של היטלר לטווח ארוך - והתייחס אליהן ברצינות'.⁷ הכתיבה ההיסטורית הרוויזיוניסטית, כמו שנראה, משתמשת בצייטוטים

4. אירועים שלא התייחס אליהם במאמריו בעיתונות.
 5. קרל ד' בראכר, הדיקטטורה הגרמנית (תרגום א' מגן), א, תל-אביב 1987, עמ' 292.
 6. ראו, למשל, מאמרו 'הבקי', המלגלג על אלה שטענו שבגלל חולשתה תתקשה איטליה לכבוש את הבש (ובתוך כך נתן ביטוי להערכתו הרבה לאיטליה ולאיטלקים). הירדן, 8.5.1936. ('דער בקי', דער מאמענט, 24.4.1936).
 7. ש' כץ, ז'בו: ביוגרפיה של זאב ז'בוטינסקי, ב, תל-אביב 1993 [להלן: כץ, ז'בו], עמ' 871. מאידך גיסא, כץ עצמו מעיד כי בחיזוי המלחמה הכל-אירופית הכזיב 'כוח-ההזון הנבואי' שלו (שם, עמ' 126, 1).
- רפאלה בילסקי-בן-חור כותבת באותה הרוח, כי 'לא היה שני לז'בוטינסקי, בתנועה הציונית, ואולי בעולם, בהתרעה מוקדמת על הקטסטרופה העלולה להתרחש ליהודים, ובעמידה על אפיה הבסיסי של האנטישמיות של הנאציזם. ז'בוטינסקי לא הסתפק בהתרעותיו שלו, וראה כתפקידו של העם היהודי להתריע על הסכנה האיומה הצפויה לעולם כולו מהנאציזם' (ר' בילסקי-בן-חור, כל יחיד הוא מלך: המחשבה החברתית והמדינית של זאב ז'בוטינסקי, תל-אביב 1988, עמ' 221). ראו גם: י' נדבה, 'חיזוי מאורעות ותחושת השואה', בתפוצות הגולה, שנה י"ט, חוברת 83-84 (חורף 1978), עמ' 100-107. נדבה כותב על 'המפנה הטראומטי' שחל במחשבתו של ז'בוטינסקי עם עליית היטלר לשלטון. קריאת מיין קאמפף משמשת ראייה גם לרצינות שכן-גוריון התייחס בה לאידאולוגיה של היטלר. שבתי טבת

חלקיים מתוך מאמרי ז'בוטינסקי ומתעלמת ממאמרים אחרים; ובעיקר, היא מנסה לטשטש את הסתירה העמוקה בין הדאגה העמוקה שרחש ז'בוטינסקי לגורלם של יהודי אירופה ובין היחס, הגובל בקלות הדעת, שגילה כלפי התעצמותה של גרמניה הנאצית וכלפי כוונות המלחמה שלה.

השאלה מדוע כשל ז'בוטינסקי בהבנת הנאציזם ובחיזוי מהלכיו נוגעת אפוא בלבו של הוויכוח המתמשך (והעקר, לדעתנו), מי מן המנהיגים הציונים הטיב להבין כבר בראשית שנות השלושים את טיבו של הנאציזם הגרמני, ומי מהם ידע להבחין מיד בסכנה הנשקפת לאירופה, ובעיקר ליהודיה, תכף לעלייתו של היטלר לשלטון בינואר 1933. ענייננו כאן אינו להשוות בין התוכנות של ז'בוטינסקי ובין אלה של מנהיגים ציונים אחרים, ולא לחלק ציונים מי מהם הטיב לראות את הנולד. ענייננו הוא לתאר כיצד עקב ז'בוטינסקי אחרי ההתרחשויות בגרמניה הנאצית בשנים 1933-1939, ולסקור את פרשנותו השוטפת להתרחשויות האלה. זו לא היתה פרשנות של עיתונאי אלא פרשנות של מדינאי, שביקש לעצב את דרך הבנת המאורעות של קוראיו, חברי תנועתו, ואולי אף קבע את פעילותו המדינית על סמך הפרשנות הזאת.

א

האם ז'בוטינסקי ראה בנאציזם תולדה בלתי נמנעת של התרבות הגרמנית או סטייה, ואף שבר עמוק בתרבות הגדולה הזאת? על השאלה הזאת היה אפשר להשיב אילו מצאנו בכתביו עיונים בטבעה של התרבות הגרמנית. אלא שז'בוטינסקי, שהיה איש תרבות בעל אוריינטציה אירופית מובהקת,⁸ לא רחש חיבה יתרה לגרמניה ולתרבותה, לא ראה בה התרבות הייצוגית של 'תרבות אירופה', והמעיט מאוד להתייחס אליה או לעסוק בה.

בפיליטון 'עשרת הספרים' (1904) סיפר ז'בוטינסקי על שיחה המתנהלת במסיבה בין ידידים בשאלה מהם עשרת הספרים הטובים ביותר. אחד המשתתפים מציע להכליל את פאוסט של גיתה ברשימה, משום שהאנושות מגיעה בו, לדעתו, למלוא בגרותה וניצבת על הפסגה הרוממה של ההתפתחות האנושית, ואילו דובר אחר התנגד לבחירה הזאת בטענה שפאוסט הוא דמות המייצגת ערגת נפש מופשטת.⁹ פאוסט היה דווקא יצירה חביבה על

מספר בן-גוריון היה היחיד בין ראשי תנועת העבודה שקרא את מיין קאמפף באוגוסט 1933, בעת שהיה בדרכו לקונגרס הציוני בפראג. בהשפעת הקריאה בספר קבע כבר בינואר 1934 כי 'שלטונו של היטלר מעמיד בסכנה את העם היהודי כולו... מי יודע, אולי רק ארבע או חמש שנים (אם לא פחות) עומדות בינינו ובין היום הנורא ההוא'. ש' טבת, קנאת דוד: הקרקע הבווער, ירושלים ותל-אביב 1987, עמ' 68-

69, 437. ראו גם: S. Teveth, *Ben-Gurion and the Holocaust*, New York 1996

8. על יחסו של ז'בוטינסקי לאירופה ראו: E. Barnavi, 'Vladimir Ze'ev Jabotinsky', in: Y. Shavit, & S. Friedlander (eds.), *Les Juifs et le XX siècle: Dictionnaire critique*, Paris 2000, pp. 589-601

9. ז'בוטינסקי, 'עשרת הספרים', בתוך: ז'בוטינסקי, כתבים: על ספרות ואמנות, ירושלים תש"ה, עמ' 45-13.

ז'בוטינסקי, ובשנת תרצ"ו (פברואר 1936) הוא תרגם קטע ממנו ופרסמו במצודה, כתב העת של בית"ר בוורשה.¹⁰ ייתכן שבחר לתרגם דווקא את הקטע הזה, הלקוח מתוך הספר הראשון, בשל הדיון שפאוסט מנהל בו בינו לבינו בשאלה הפילוסופית מה היה תחילה: האם 'בראשית היה הדבר', 'בראשית היה הרעיון', 'בראשית היה הכוח', או 'בראשית היה המעשה'?"¹¹ זה היה, כמדומה, התרגום היחיד שתרגם ז'בוטינסקי מגרמנית;¹² בשנת 1933 העיד ז'בוטינסקי על עצמו כי 'ככל בני דורי הנני מעריץ ובמידה מסוימת תלמידה של התרבות הגרמנית',¹³ אבל להערצה הזאת אין ביטוי רב בכתובים.¹⁴ בכתביו – גם באלה הדנים בענייני ספרות – יש רק מעט התייחסות אל הספרות הגרמנית; בעצם, לא רק אל ספרות הגרמנית, אלא אל התרבות הגרמנית בכלל. אין ספק שז'בוטינסקי הכיר את הספרות הגרמנית וקרא מכתביהם של הוגי דעות גרמנים, או לפחות הכיר אותם מכלי שני. כיוון שכך, היעדר אזכורים של הספרות ושל ההגות הגרמנית בכתביו הוא חֶסֶר ראוי לציון, שמבטא, כמדומה, ריחוק וזרות מהתרבות הגרמנית, והרי השפעתה הרבה של זו על עולמם האינטלקטואלי ועל תרבותם של היהודים, ובכלל זה על האינטליגנציה היהודית המזרח אירופית, במאה התשע עשרה, אינה דורשת ראיית.

לא ננסה לחפש הסברים לריחוק הזה של ז'בוטינסקי מהתרבות הגרמנית ומספרותה. לעומת זאת היתה לו קרבה רבה לספרות האיטלקית, הצרפתית והאנגלית. בכל מקרה, הוא לא מנע רגלו מגרמניה ואף שהה בה פרקי זמן שונים (בעיקר בברלין,¹⁵ ואותה תיאר כ'עיר

10. מצודה, שנה ראשונה, חוברת ב (2), עמ' מט-נג. נדפס מחדש עם תיקונים לפי כתב היד בכרך שירים שבסדרת כתבים (ירושלים תשי"ח), עמ' קסג-קפא.
11. 'Im Anfang war das Wort', 'Im Anfang war der Sinn', 'In Anfang war die Kraft', 'Im Anfang war die Tat'. ראו את תרגומו של יעקב כהן משנת 1943, ירושלים ותל-אביב 1968 (הדפסה שמינית), עמ' 62.
12. כבר בשנת 1923 תרגם קטע מפאוסט (פגישת פאוסט ומפיסטו) עבור קבוצה של שחקנים עבריים שפגש בברלין (אלה הקימו אחר כך את 'התיאטרון הארץ-ישראלי בתל-אביב'), לצורך עבודה עצמית עם הבמאי הגרמני. ראו: כץ, ז'בו: ביוגרפיה של זאב ז'בוטינסקי, ב, תל-אביב 1993, עמ' 596-597.
13. ז'בוטינסקי, 'לא, עד הסוף!', מארגן פאסט, מאי 1933; נדפס בתוך: ז'בוטינסקי, כתבים: בסער, ירושלים תשי"ג [להלן: ז'בוטינסקי, בסער], עמ' 193.
14. משה בלע כותב כי 'לפני בוא עידן הנאציזם לא תפסה גרמניה מקום מיוחד בתודעתו הרוחנית של ז'בוטינסקי' והוא לא ראה בה 'את אויבו האובייקטיבי של העם היהודי'. מ' בלע (כינס והאיר), עולמו של זאב ז'בוטינסקי, תל-אביב 1972 [להלן: בלע, עולמו של ז'בוטינסקי], עמ' 145. בתגובה על מאמרים שפרסם דוד טריטש, שבהם השתבה בכך שהיהודים מפיצים את התרבות הגרמנית, (D. Treitch, 'Sympatien und Interesse', *Judisch Rundschau*, 26.2.1915) כתב ז'בוטינסקי לאחד העם כי יש בדברים האלה הפרוזה, ואולי צריך לאונה בדעה הפוכה. ראו: ז'בוטינסקי, איגרות 1914-1918, ירושלים 1995 [להלן: ז'בוטינסקי, איגרות 1914-1918], עמ' 60. במאמר מאפריל 1933 כתב כי 'גרמניה היא אחת המדינות בעלות התרבות הגבוהה ביותר בעולם, עם מסורת ארוכה של סדר, שוויון זכויות ושמירה על החוק. 'דער "קרעג" (וייטער דייטשלאנד)', דער מאמענט, 14.4.1933.
15. הרסווייט הופיע בברלין בשנים 1922-1924.

גדולה' תוססת יותר מלונדון).¹⁶ הוא קרא את העיתונות הגרמנית, הלך להצגות תאטרון וקרא ספרות גרמנית. לא השפה היתה המחסום בין ז'בוטינסקי ובין התרבות הגרמנית.¹⁷ לא פחות ראוי לציון הוא העניין המועט שגילה ז'בוטינסקי בהבנת הכוחות המעצבים את מדיניות החוץ של גרמניה ואת הפוליטיקה הפנימית הגרמנית. במאמריו ובמכתביו בענייני השעה מהשנים שבין שתי מלחמות העולם נמצא רק התייחסות מעטה למדיניות החוץ הגרמנית או ניסיון להבין את מניעיה. בספרו תורכיה והמלחמה (*Turkey and the War*, London) (1917) למשל, כתב כי גרמניה הקיסרית נכנסה למלחמת העולם הראשונה בשל רצונה לזכות בחלק מן 'הירושה התורכית', אבל מפלתה המובטחת אין פירושה סופה של גרמניה כמעצמה ואי אפשר 'לחסל את גרמניה'. הוא כתב:

גם לאחר מפלתה תישאר גרמניה בבחינת מעצמה גדולה – מעצמה מכל הבחינות, מבחינת העושר, התרבות והכוח הצבאי. היא תישאר, קודם כל, מרכז כביר של מרץ. מרץ זקוק להתפשטות; אם ימנעו אותו מלהתפשט בתוך תחומים מחוייבי-הגיון, הרי הוא יחולל להתפוצצות בהכרח. המדיניות של הרחקת גרמניה מכל התפשטות טבעית, תהא, לדעתנו, מדיניות של התאבדות.

ז'בוטינסקי הציע אפוא שאחרי המלחמה יוטל על גרמניה (ועל אוסטריה) התפקיד להוליך את תורכיה המוקטנת אל עבר הציביליזציה. לכן צריך לפתוח לפני גרמניה דלת להתפשטות במזרח; אם לאו, הרי חיוניותה הגדולה תניע אותה באחד הימים להלוך באגרופה החמוש, אגרוף-ברזל, על דלתותינו שלנו.¹⁸ במילים אחרות, לפי תחזיתו, עתידה גרמניה לנסות לחדש את 'הדחף מזרחי' שלה לכיוון המזרח התיכון.

את גרמניה הקיסרית ואת גרמניה שתקום אחרי נפילת הקיסרות תיאר ז'בוטינסקי כ'אומת תרבות' הנשלטת בידי 'אנשי מסחר', שתמיכתם במאמץ המלחמתי נבעה לא מרעיונות 'פאן

16. ז'בוטינסקי, איגרות 1918-1922 (ערך: ד' קארפי), ירושלים 1997 [להלן: ז'בוטינסקי, איגרות 1918-1922], עמ' 178-179. ב-2.10.1940 התפרסמה בעיתון המשקיף רשימה שלו בשם 'פינתי הנידחת', ובה השווה בין פריז ובין ברלין: 'אתמול טיילתי בקורפירסטנדאם: מרחב, יופי, ניקיון, הרחוב דומה לשולחן ערוך למשתה-נישואים. כל האדונים והגברות שעל המדרכות, כולם בלא יוצא מן הכלל חבושים כקראים לחתונה'. פריז, לעומת זאת, לא פורמלית, קלת דעת, אצילית'. ז'בוטינסקי, רשימות, תל-אביב (אין שנת הוצאה), עמ' 161-170.

17. אמנם, לפי עדותו, הוא לא רחש חיבה גדולה לשפה הגרמנית (במאי 1908 כתב לאוסישקין כי הגרמנית לא נבראה בשבילו, והוא לא נברא בשבילה: 'ריב עולם בין שנינו. ימח שמה ושם יוצרה ושם כל המדברים בה'). ז'בוטינסקי סיפר שהוא קורא ושומע גרמנית, אך כשהוא צריך להיכנס לחנות ולקנות מעט בשר חזיר 'או הנני האיש היותר אומלל שבכל עמנו הנבחר'. ראו: ז'בוטינסקי, איגרות 1898-1914 (ערך: ד' קארפי), ירושלים 1992 [להלן: ז'בוטינסקי, איגרות 1898-1914], עמ' 64-65, אבל אין צורך לקבל את הדברים האלה ברצינות רבה מדי; ז'בוטינסקי השתלט היטב על השפה. כמו שמעיד המכתב לאשתו מ-2 בינואר 1921, שכתב בו כי למד לדעת שהוא טוב בגרמנית, ולכן הוא נוסע עכשיו לברלין 'בלי פחד'. ז'בוטינסקי, איגרות 1918-1922, לעיל הערה 16, עמ' 178.

18. ז'בוטינסקי, 'תורכיה והמלחמה', כתבים נבחרים: בשעה הרתי-עולם, ירושלים 1943, עמ' 122-124.

גרמאניים' (שאליהם לא התייחס ברצינות) אלא מהרצון להשיג שווקים; משמעותה של הססמה 'שלטון עולמי' עבורם היא להשיג שליטה ב'שווקים רחבים יותר', הנמצאים במרכז אירופה ובאסיה התורכית – לא במזרח אירופה.¹⁹ קשה לשער שלא עקב בשנות העשרים אחרי המתרחש בפוליטיקה הגרמנית, אבל לא נמצא כמעט הדי להתרשמויותיו ולהערכותיו במאמרים או במכתבים.²⁰

ב

ומה באשר לאנטישמיות הגרמנית? האם ז'בוטינסקי ראה באנטישמיות הגרמנית ביטוי מובהק של התרבות הגרמנית? האם ראה באנטישמיות הגזענית הנאצית תולדה ישירה ובלתי נמנעת של המסורת האנטישמית הגרמנית?

בשנות העשרים תיאר ז'בוטינסקי את האנטישמיות הגרמנית כחלק בלתי נפרד מן האנטישמיות באירופה; זו לא היתה בעיניו שונה מזו. במכתב מ-21 בנובמבר 1922, למשל, השווה בין 'החולצות האפורות' בגרמניה, כלומר הארגונים הלאומיים כגון ה'פרייקורפס' (Freikorps) ובין ארגונים לאומניים ואנטישמיים בארצות אחרות.²¹ בעקבות הפרעות של 6 בנובמבר 1926, שבמהלכן התנפלו חבורות מוסתות על חנויות של יהודים, פרסם ז'בוטינסקי מאמר בשם 'פרעות בברלין', ובו כתב שהפרעות מוכיחות את 'חוק הברזל' של הגלות, כלומר שהאנטישמיות היא תופעה אימננטית באירופה.²² ברוב הדברים שכתב בשנות העשרים והשלושים לא נמצא הדי לדעה שהאופי המיוחד של האומה הגרמנית ושל התרבות הגרמנית הפך אותן לקרקע מועדת לצמיחתה של אנטישמיות גזענית. במרס 1933 הוא ציין אמנם שגרמניה הוציאה מתוכה את הנביאים הגרועים ביותר של שגאה גזעית, וכי 'המחלה ההיטלראית בגרמניה אינה "מגפה" אלא תופעה טבעית, 'סם הטמון עמוק בדמו של העם'. אבל בד בבד גם קבע כי 'לא כל הגרמנים שייכים לאותו הגזע. יש מיליונים, שדרך מחשבתם אחרת מאשר זו של היטלר, השוטמים את ההיטלריות לא פחות מאתנו ומהעולם כולו. ייתכן שזו [האנטישמיות המודרנית] באמת רק "תופעה פרוסית" באותו מובן, שאילולא עמדה בראש גרמניה מדינתו של ביסמרק, לא היתה אולי אצלם קרקע נוח לכל אותם גידולי הפרא'.²³ ז'בוטינסקי גם לא ראה קשר הכרחי בין אנטישמיות ובין נאציזם. באוגוסט 1935 כתב: 'איני מסופק, חלילה בכך, שהמשרט הנאצי שונא את היהודים; ואולם ההתפרצויות החדשות הללו נגד היהודים אין להן אף צל של שייכות לאיזו פוליטיקה שהיא, ואפילו לא לאנטישמיות'.

19. שם, עמ' 126-128.

20. די לראות כמה כתב על הפוליטיקה הפנימית באנגליה או בפולין כדי להבליט את ההתעלמות הזאת.

21. ז'בוטינסקי, איגרות 1925-1922, ירושלים 1998, עמ' 25.

22. ז'בוטינסקי, 'פרעות בברלין', רזסווייט (ברלין), 11.11.1926 (בחתמת יוסט). נדפס בתוך: 'י' נדבה (עורך), הדרך אל הרוויזיוניזם הציוני, תל-אביב 1984, עמ' 120-121.

23. ז'בוטינסקי, 'לא, עד הסוף!', כתבים: בסער, עמ' 194.

הוא העדיף להקביל את המשטר הנאצי למלחמת כנופיות פשע בשיקגו: 'בבטחון מוחלט אפשר להגיד, שהשוואה זו אל הרומנטיקה הצ'ייקאנית'²⁴ היא מדוייקת בתכלית הדיוק, ושכל הדיאגנוזה שלנו נכונה היא'.²⁵ יותר מכך, בשנת 1936 ז'בוטינסקי תיאר את הרייך השלישי כלא יותר מאשר 'אפיזודה באנאלית בהתפתחותה של צרת היהודים'.²⁶ הסערה האנטישמית מתחוללת בכל העולם, הוא כתב, ו'לא נשיג דבר אם נחפש רק אנטישמיות בכל נשמות הלא יהודים. שהרי, במקרה זה, לא אנטישמיות ההשקפות היא המכרעת: חשובה ממנה היא האנטישמיות של עובדות אובייקטיביות. זהו חוק ברזל בתולדות הגלות'.²⁷

כמעט עד סוף שנות השלושים לא ראה ז'בוטינסקי בנאציזם תוצאה הכרחית ובלתי נמנעת של ההיסטוריה הגרמנית הייחודית (ה־Sonderweg) או פרי מובהק של התרבות הגרמנית, אלא תופעה *sui generis*, מעין התפרצות פתולוגית - גנגרֶנָה בלשונו. הוא הבחין בין המפלגה הנאצית ובין הגרמנים. אף שהמפלגה הנאצית זכתה במיליוני קולות בבחירות, כתב, 'קיימים מיליוני גרמנים המתביישים היום להסתכל בפניו של העולם'. ההבחנה הזאת אינה נוגעת למלחמה היהודית בגרמניה הנאצית, שכן במלחמה 'מחציתו של העם גם היא עם. לצערנו, ענין לנו לא עם היטלר, גבלס וגרינגר, ענין לנו עם גרמניה'.²⁸

רק בספרו האחרון חזית המלחמה של העם היהודי (*The Jewish War Front*), שנכתב כחצי שנה לאחר שפרצה מלחמת העולם השנייה, בינואר-פברואר 1940, וראה אור בלונדון ביולי אותה השנה, תיאר ז'בוטינסקי את הנאציזם הגרמני כמפלצת הניזונה ממשקע עמוק של אנטישמיות, בלשונו - 'האנטישמיות של בני האדם'; כלומר אנטישמיות סובייקטיבית, הניזונה מדעות קדומות העוברות מדור לדור ומוטבעת בתרבות.²⁹ רק בספר הזה הוא תיאר את האנטישמיות הגרמנית כתופעה ארוכת שנים המושרשת עמוק בנשמתה של האומה הגרמנית כולה, כמו היתה 'מחלה אַנְדֶמית, באופן מתמיד ואורגני'. רק בו כתב שגרמניה 'היתה תמיד בית 'היוצר של האנטישמיות המודרנית... בגרמניה, ולא בשום מקום אחר, ניתן אופי מודרני ומשוכלל לצד המעשי של האנטישמיות, אותה אנטישמיות שלא היתה אלא

24. צ'יקגו היא שיקגו.

25. ז'בוטינסקי, 'בגרמניה', הירדן, 4.8.1935. הדברים נכתבו אחרי 'ליל הסכינים הארוכות'.

26. הנ'ל, 'גם זה טלאי', הירדן, 31.1.1936. המאמר נדפס מחדש בהמשקף מ-13.4.1944 בלוויית הערת המערכת כי 'מאמר זה נכתב בינואר 1936, ז.א. לפני למעלה משמונה שנים. הוא דן בניסיונות להפנות את תשומת הלב מארץ ישראל למקומות מקלט אחרים...'. המערכת בחרה להדפיס מחדש רק את חציו השני של המאמר, ולוותר על החלק הראשון, שתיאר את הרייך השלישי כ'אפיזודה באנאלית בהתפתחותה של צרת היהודים'.

27. המאמר 'סערה מסייעת' ראה אור תחילה בפולין, תורגם לעברית ופורסם בהירדן, 30.10.1936. נדפס בספרו של ז'בוטינסקי, בסער, עמ' 223-227.

28. ז'בוטינסקי, 'אונדזע מילוכע עקואמען', דער מאמענט, 10.4.1933. בתרגום: 'מבחן הממלכתיות שלנו', בסער, עמ' 183.

29. דומה שההבחנה בין 'אנטישמיות של בני אדם' ו'אנטישמיות של דברים' מופיעה לראשונה במכתב שכתב ב-29 באוגוסט 1912, ואת מקורה הוא תולה באחד העם. ז'בוטינסקי, איגרות 1898-1914, עמ' 133.

נטייה לפרעות רחוב ארעיות, ועתה הועלתה ביוזמת הגרמנים למדרגה של שיטה מדינית'. בשום מקום אחר האנטישמיות הזאת, כתב, אינה מושרשת כמו בגרמניה.³⁰ ראוי לציין כי בתנועה הרוויזיוניסטית רק מעטים תיארו כבר בתחילת שנות השלושים את גרמניה כאומה שתרבותה המהוללה אינה אלא כיסוי דקיק ושביר לברבריום עמוק ומובנה.³¹ ז'בוטינסקי עצמו, ראינו, היה לפני 1940 רחוק מההשקפה הזאת. זו היתה להשקפה רווחת בחוגים שונים אחרי מלחמת העולם השנייה, ולא רק ב'מין' הציוני. ההשקפה הזאת, בגרסתה הקיצונית, ראתה בגרמניה הנאצית ביטוי של 'נשמתה האמתית' של אירופה כולה.³² תפיסה כזאת של אירופה עמדה בניגוד גמור לאוריינטציה התרבותית והפוליטית האירופית של ז'בוטינסקי.

לגרמניה לא היה אפוא תפקיד של ממש באופק המדיני-הדיפלומטי של ז'בוטינסקי.³³ הוא לא התעניין הרבה בתרבותה הפוליטית. לפחות מהעדויות שבכתובים עולה שהוא לא ניסה עד ראשית 1933 להבין את המאורעות המתחוללים בגרמניה הוויימאריית. החוסרים האלה בולטים מאוד על רקע העניין הרב שגילה בכל הקשור למבנה של התרבות הפוליטית בבריטניה או בפוליטיקה הפנימית בפולין.

יחס זה, הקרוב לאדישות, השתנה שינוי דרמטי בסוף ינואר 1933. מאז והלאה היה ברור לז'בוטינסקי שגורלם של יהודי גרמניה תלוי במתרחש בתוך גרמניה הנאצית. האירועים בגרמניה לאחר עלייתו של היטלר לשלטון אילצו אותו לנסות להבין את מהותה של גרמניה הנאצית ולחזות את כוונותיה.

30. ז'בוטינסקי, חזית המלחמה של עם ישראל (תרגום ייבין), ירושלים 1941. כמה אירונים לקרא את מכתבו של הקונסול הגרמני בוורשה הכותב בנובמבר 1931 כי שנאת היהודים בפולין היא חלק בלתי נפרד מהאידאולוגיה הלאומית הפולנית (Der Juden Hass gehört bekanntlich zum alten Bestand) ולכן אין סיכוי למאבקו של פילסודסקי בה. *Politisches Archiv Ausewartiges Amt, abt. Iva (Juden in Polin, allgemeines, Januar-1921-December 1935) Bd. 2*

31. ראו את מאמרו של פרופ' א' קולישר שנדפס בכתב העת ביתר: ירחון לשאלות החיים, המדע והספרות (כרך ב, חוברות ז-יב [יולי 1933-פברואר 1934]), עמ' 206-321, בשם 'האוייב שלנו'. קולישר תיאר את הברבריות הנאצית כנובעת מאנטישמיות המושרשת בעם הגרמני מדורי דורות. קולישר תיאר את גרמניה כאומה לא בוגרת וברברית, שהשיגה כוח כלכלי עצום, ומכאן הסכנה הגדולה הנשקפת ממנה: 'התעמולה של היטלר לא יצרה כלל את האנטישמיות בגרמניה; להיפך, אחת מן הסבות להצלחתה של תעמולה זו היתה כלולה במה שהיטלר השתמש באנטישמיות זו, שהיתה חיה וקיימת בקרב התושבים הגרמניים. אנטישמיות זו היא המקור החשוב ביותר לכוהו של היטלר - גורם כביר, שמגביר את הפופולאריות והיציבות של המשטר. - אותו 'קלף', שבו משתמש משטר זה במקרה של קשיים, שמתהווים בשאלות אחרות; משום שבנקודה זו דוקה הוא ממלא, לצערנו, את רצונו של רוב העם הגרמני ונותן באמת ביטוי ל'נשמתה' של גרמניה בזמן הזה'. הוא הוסיף, שהסוציאליזם התגשם באופן רשמי במשטר ההיטלראי!

32. בין הביטויים הראשונים לדעה הזאת ראו: גיאן פ' טדסקי, 'מיתוס יהודי ומיתוס גרמני', בתוך: מ' זהרי וא' טרסקובר (עורכים), הגות עברית באירופה, תל-אביב 1969, עמ' 189-191; י"ה ייבין, 'לגיון הורים חוזר הביתה' (תש"ח), בתוך: י"ה ייבין, כתבים, תל-אביב תשכ"ט, עמ' 365-450.

33. ב-19 באוקטובר 1932 כתב ז'בוטינסקי לריכרד ליטכהיים כי צריך להעריך את התופעה ההיטלריסטית ללא משפט קדום משום שייתכן שתמוך ברעיון המדינה העברית (כדי שיהודי גרמניה יהגרו אליה). אצ"מ 56-20-A.

נתאר עתה את הפרשנות שהציע ז'בוטינסקי לטיבו של המשטר הנאצי. ב-24 בפברואר 1933, כחודש לאחר שעלה היטלר לשלטון, ייחד ז'בוטינסקי מאמר ראשון פרי עטו לגרמניה, וניסה לעמוד בו על טיבו של המשטר הנאצי. לקוראיו סיפר שטרם בשעתו לקרוא את מיין קאמפף והתרשם שזוהי 'סחורה פשוטה':

טרחתי פעם לקרוא את שני כרכי ספרו 'חיי'.³⁴ יצירת מופת זו שייכת, בלי שום ספק, לאותו סוג הספרות, שמציינים אותו במילים 'סחורה פשוטה': בלי כשרון, תמים, רעיונות יום-יומיים³⁵... אבל [היטלר] טפש אינו כלל וכלל, לא באל"ף רבתי. היטלר יש לו שכל הישר, הוא יודע לנמק, יודע להביא דוגמאות מתאימות מן החיים ואפילו מאותו החלק של ההיסטוריה העולמית הנלמד בבתי הספר העממיים.

יש בספר, הוא הוסיף, 'פרקים, או עמודים, שהם נבונים למדי'. את היטלר העריך כ'אדם בינוני בהחלט, עם שכל רגיל ביותר: אין בו אף אחוז אחד משל מוסליני'; היטלר, כתב ז'בוטינסקי, חסר את הכישרון לשלוט, והוא אינו מבין מה שמתרחש סביבו. אף על פי כן, אין סיבה להניח, כפי שטוענים אחדים, ששלטונו של היטלר עתיד להיות קצר ימים; ואי אפשר גם לצפות שחובות השלטון יעשו אותו לזהיר ו'פרגמטי' לפחות ככל שהדבר נוגע למדיניותו כלפי יהודי גרמניה. גם אם היטלר לא יצליח להעביר ברייכסטאג חקיקה אנטי-יהודית, כתב ז'בוטינסקי, המדיניות האנטי-יהודית תצא לפועל כי באידאולוגיה הכלכלית של המשטר הנאצי יש סתירות פנימיות ומכיוון שהגרמנים 'אוהבים שיטה ושונאים תהו ובהו'; הטלת האשמה בכל הצרות ביהודי גרמניה, אף שהם מיעוט קטן באוכלוסיית גרמניה, היא הדרך היחידה ליישב את הסתירות האלה. התוצאה של כל זה היא:

בפעם הראשונה מעמידים לפנינו, היהודים, בצורה בולטת כזו את השאלה העיקרית של קיומנו בגולה: האפשר לגזור גזר-דין של מות ולשים לאל את השפעתנו על התפתחותה הכלכלית של האנושות?³⁶

במאמר 'דער "קריעג"' מ-14 אפריל 1933, עם התחלת הרדיפה האקטיבית של יהודי גרמניה, כתב ז'בוטינסקי: 'מסע-הצלב הגרמני נגד היהודים הוא המאורע החשוב ביותר והרציני ביותר בקורות הדורות האחרונים. אם יישאר משטרו של היטלר על מכונו הרי חורבן נשקף ליהדות העולמית'.³⁷ הביוגרף שלו, שמואל כץ, רואה בדברים האלה ראיה ניצחת לכך

34. כך בתרגום העברי של המאמר.

35. דבר זה, כתב ז'בוטינסקי, מלמד שהיטלר עצמו כתב את הספר, שאלמלא כן היה מזמין אותו מגבלס, 'היודע לכתוב באופן מזהיר'.

36. ז'בוטינסקי, 'גרמניה', חזית העם, 24.11.1933 (דייטשלאנד), דער מאמענט, (10.2.1933).

37. הנ"ל, 'דער "קריג"' (וייטער דייטשלאנד), דער מאמענט, 14.4.1933.

ש'בוטינסקי' ראה כבר [באפריל 1933] את המשמעות הסופית של נצחון הנאצים בגרמניה מבחינתו של העם היהודי,³⁸ ומהדברים האלה משתמע כאילו חזה ז'בוטינסקי רצח מאורגן של העם היהודי. לאמתו של דבר ז'בוטינסקי התכוון ב'חורבן היהדות העולמית', כמו שנראה בהמשך הדברים כאן ובמאמרים אחרים, לכך שניצחונם של הנאצים לא זו בלבד שיסכן את יהודי גרמניה אלא גם יחליש את מעמדם של היהודים בארצות אחרות (בעיקר במזרח אירופה) מפני ששליטיהם ילמדו שהיהודים הם חסרי כוח להגן על מעמדם. מדינות אחרות ילמדו שאפשר להתייחס ליהודים כמו אל מצורעים בלי שמעמדן ביורה הבין-לאומית ייפגע, אבל ז'בוטינסקי ודאי לא דיבר על 'השמדה'.

במאמר מאפריל-מאי 1933 בשם 'לא, עד הסוף', קבע ז'בוטינסקי כי הנאצים אינם יכולים להפסיק את ההתקפה על היהודים שכן בלי שנאת היהודים יתחסל המשטר.³⁹ האנטישמיות היא ה'סעיף [ה]יחיד באידיאולוגיה ובמצע שלו, שאפשר עוד למצוא בו ממשות כלשהי, הרי בשאר הסמאות של המשטר אין ממש:⁴⁰

כל שאר הסיסמאות, שבהן הרעילה התנועה הנאציונל-סוציאליסטית את המוחות הגרמניים, אינן ניתנות להגשמה: אין אפילו אפשרות להעמידן בכור הנסיון – וכל אחד מראשי הנאצים יודע על כך היטב. גרמניה הגדולה? להתנפל על ה'פרוודור', על דאנציג? הם יפוזרו לכל עבר תוך מחצית החודש.⁴¹

במילים אחרות, ז'בוטינסקי היה משוכנע שאין להתייחס ברצינות להצהרות המלחמה של היטלר, מלבד לעניין אחד: הסעיף האנטישמי. הוא לא ראה בהיטלר רודן מגלומן ומטורף, המבקש להצית אש מלחמה באירופה. הוא ראה בו רודן מקומי, המשתמש ברטוריקה לאומנית נבובה, שמאחוריה אין כוח של ממש, ואשר על כן אין לו שום כוונה לנסות להוציא את הכרזותיו הלוחמניות מן הכוח אל הפועל. ז'בוטינסקי לא ראה במיין קאמפף תכנית פעולה (master plan) להשתלטות על אירופה, ועכשיו, משהגיע היטלר לשלטון, יצעד צעד אחר צעד כדי לממשה.

'ליל הסכינים הארוכות' וחיסול האָס־אַה (SA) ב־30 ביוני-2 ביולי 1934 נראה לו ביטוי ל'פרגמטיזם' של המשטר הנאצי. אדולף היטלר והרמן גרינג, כתב ז'בוטינסקי, הם חיילים

38. כץ, דבוב, ב, עמ' 871.

39. ז'בוטינסקי, 'לא, עד הסוף!', דאר היום, 3.5.1933 ('ניין, ביון סוף!', דער מאמענט, 21.4.1933).

40. דברים דומים כתב גם יחזקאל קויפמן. קויפמן סבר שבתורת הגזע הגרמנית אין ממש משום שאי-אפשר להחיל אותה על עמי אירופה, מלבד היהודים. לכן 'המסקנה המעשית היחידה, שהוציא הפשיזמוס הגרמני מתורת-הגזע היא: רדיפת היהודים'. קויפמן גם סבר ש'תורת-הגזע ההיטלראית היא דעה לא-עממית בהחלט', ורדיפת היהודים היא תוצר של האנטישמיות ולא של התאוריה הגזענית, שהיתה עד לעליית הנאצים לא מוכרת לרוב העם הגרמני. י' קויפמן, 'המהפכה האנטישמית בגרמניה', מאזנים, תשרי (תרצ"ד), נדפס בתוך: י' קויפמן, בחבלי הזמן: קובץ מחקרים ומאמרים בשאלות ההווה, תל-אביב תרצ"ו, עמ' 231-256.

41. ז'בוטינסקי, 'אונזער מלוכה-עקזאמען', מאמענט, 10.4.1933 ('מבחן הממלכתיות שלנו', בסער, עמ' 195-189).

שראו מלחמה, ולכן הם יודעים את האמת: 'הודיינות חשאית פטופוט הוא; זה טוב בשביל מהפכה... ואולם למלחמה עם מדינות אחרות אין זה מועיל'. לפיכך ברור להם שהרייכסוור אינו יותר ממשטרה גדולה וחוקה. 'הממלכה השלישית' (הרייך השלישי), קבע, היא אבסורדום שכן 'היא אינה קיימת ולעולם לא תהיה קיימת'. היסולם של ארנסט רהם ושל האס-אה, כתב, נועד לסלק מן הדרך את אלה הרוצים שגרמניה תנסה לממש את הכרזות המלחמה הראוותניות שלה; אבל הגרמנים הם עם אינטליגנטי, ואי-אפשר לאחז את עיניהם. מסקנתו החד-משמעית של ז'בוטינסקי היתה שוב: מכל הצהרות המלחמה של היטלר יש רק הצהרת מלחמה רצינית אחת, הלא היא הכרזת המלחמה על יהודי גרמניה: 'נשארה רק נחמה אחת; יש הבטחה אחת ויחידה, שאפשר לקיים אותה: זוהי רדיפת היהודים'.⁴² זוהי הסיבה לכך, קבע ז'בוטינסקי, שהממשלה הגרמנית 'הכריזה מלחמת-השמד על היהדות הגרמנית'.⁴³ באופטימיות שאין לה שיעור קבע כי היהודים נעשים 'לכוח עולמי כביר' משום שהם מגנים על עניין צודק, ולפיכך: 'אנו מנבאים לעם היהודי במלחמה זו נצחון מוחלט של עקרוני הצדק והשלום וחורבן הכרחי של המשטר, שהרים ידו הפושעת על עקרונם אלה'.⁴⁴

לז'בוטינסקי לא היה שום ספק שגרמניה הנאצית היא מדינה חלשה, ואפשר לבודד אותה ולהחלישה; בידודה, קבע, הוא 'חוק טבע', שיתממש בקרוב. לכן אין לאירופה שום סיבה לחשוש מפניה. ב-10 באפריל 1933 כתב כי 'גרמניה אינה יכולה להתחיל בהרפתקה מלחמתית מכיוון ש'חסרים לה למטרה זו חיילים, תותחים, אניות מלחמה, מטוסים, ובהתלהבות בלבד אי-אפשר לעשות דבר בשטח הזה'.⁴⁵ במאמר 'פאניק' מיוני 1933 אמנם הזהיר שגרמניה עלולה להרעיל את כל העולם, אבל, הוסיף והבטיח, השכל הישר ינצח ולא יותן לה להרים ראש. יותר מכך, הוא מספר במאמר כי בשנת 1921 ראה במדינות הדרום של ארצות-הברית תהלוכה של ה'קו קלוקס קלאן', ומלוויו דיברו על התנועה הזאת בחשש גדול, כמו שמדברים עכשיו על היטלר. עברו אחת עשרה שנה ושום דבר מהנבואות השחורות האלה לא התממש. כך גם יקרה בגרמניה; הסערה תחלוף ותפגע רק בגרמניה עצמה. ביוון העתיקה, הוסיף וסיפר לקוראיו, נהגו להזהיר צעירים מפני שכרות בכך שהראו להם עבדים שיכורים במרתף. ברבע השעה הראשונה שרו ורקדו העבדים השיכורים, אבל בתוך זמן קצר החלו לבוסס בקיאם. גרמניה היא הארץ השיכורה של העולם. לרגע נראה שהדוגמה מוצאת חן בעיני העולם, אבל במהרה יסלוד ממנה.⁴⁶

רוח אחרת נושבת ממאמר 'הצה"ר וגרמניה' ממאי 1933. במאמר הזה כתב שגרמניה הנאצית מבקשת להגשים את חזונו של הקיסר וילהלם השני להשיג בדם ואש הגמוניה עולמית. אמנם לא כל הגרמנים שותפים לטירוף הזה, אבל לעולם נשקפת סכנה מגרמניה

42. ז'בוטינסקי, 'גרמניה לאחר השחיטה', הירדן, 29.7.1934.

43. הנ"ל, 'קול קורא של הברית העולמית של הצה"ר', חזית העם, 19.5.1933.

44. שם.

45. ז'בוטינסקי, 'אנוער מלוכה-עקואמען', שם.

46. הנ"ל, 'פאניק', דער מאמענט, 9.6.1933. רק קטע מן המאמר מתורגם בספרו של בלע, עולמו של

ז'בוטינסקי, עמ' 155.

בכללותה כי 'טבעה של גרמניה הוא, שפעולותיה נקבעות דווקא על ידי ההשפעות הרעות והמוסכנות'. ולכן:

ארץ כזו – אסור להרשות לה שתתחזק, ארץ כזו – חייבים לרסן אותה, לקחת ממנה את כל הצעצועים הללו, העלולים לקלקל אותה... ולא לתת לידה סכין חדה – למשל הזכות להזדיין. גרמניה מוכרתה [ההדגשה במקור] להישאר מה שהיתה אחרי המלחמה האחרונה: מדינה ממדרגה שנייה, מדינה הנמצאת תחת השגחת-משטרה של אחרים: את זאת דורשים ענייניהם של הקידמה, השלום והציוויליזציה.⁴⁷

אך בנובמבר 1933 הצהיר בעניין הזה כי 'אני יותר אופטימי משהייתי מימי'.⁴⁸ דברי אזהרה השמיע בדברים שנשא בזמן קונגרס הצ"ח (ההסתדרות הציונית החדשה) בפראג באביב 1934, ובהם קבע כי אם תחזור הטרגדיה של 1914: 'אנחנו לא נהיה העם היחידי שיישמד – אבל אנו נהיה הראשונים להשמדה'.⁴⁹ דברי האזהרה האלה עומדים בסתירה לדברים האחרים ובסתירה לביטחוננו הגמור בחולשתה הבסיסית של גרמניה, ביטחון שנתן לו ביטוי באוגוסט 1935:

זה כמה חדשים שלא היה לי חשק לכתוב על עניינים גרמניים. לא, חלילה, מפני שלא היה על מה לכתוב. להפך: כמעט כל שבוע היתה מתקבלת בשורה טובה על עוד איזו הצלחה של המדיניות הגרמנית... עם כל בשורה חדשה נאנח היהודי ואומר לעצמו: 'הוי, עד כמה בודד אני. הוי, עד כמה נעימים חיים של שונאי, הם הולכים ומתחזקים, הולכים ומתעשרים, ואני הולך ונקבר עמוק עמוק באדמה...'. אין על מה לכתוב? כל שבוע היה לי חשק עצום לכתוב על ההצלחות הללו דוקה, לכתוב בקצרה, בהריפות ובגסות. לכתוב בגסות כלפי הקורא היהודי, למשל, רבי יהודי, חמור אתה, וגרוע מזה, אימפריסיוניסט. אתה מאמין, שהאירוסים הם תמיד גם הנישואים. אתה שוכח, שאף הנישואים יכולים להגמר בגט.⁵⁰

חשוב לזכור כי בלשונו של ז'בוטינסקי 'אימפריסיוניזם' ציין הבנה שטחית ומרפרפת של המציאות. לדעתו אפוא מי שטען כי גרמניה הנאצית הולכת מהצלחה להצלחה הוא 'אימפריסיוניסט גמור'. בנאומו לפני אספת היסוד של הצ"ח בווינה בספטמבר 1935 קבע, באותו הביטחון, כי גרמניה הנאצית היא נמר של נייר:

אל נא נתפתה לחשוב, כי עומדים אנו בפני ענק-ברזל, שאין טעם במעשי-לחץ כנגדו. אין זו אמת. הענק אינו עשוי ברזל, אשליותיו הפוליטיות אשליות הן, משקו מעורער

47. הנ"ל, 'הצה"ר וגרמניה', חזית העם, 12.5.1933.

48. הנ"ל, 'אכזבות ג'ניבה', שם, 8.11.1933.

49. הנ"ל, 'על החרם', עורה ישראל, תל-אביב, מאי-יוני 1934, עמ' 2.

50. הנ"ל, 'אין דייטשענד', דער מאמענט, 26.7.1935 ('בגרמניה', הירדן, 4.8.1935).

מיסודו, ובפנים, מאחורי הפרגוד – ערבוביה וקטטות, כתות ופריטוריאנים ללא רעיון מדריך וללא רצון קובע. ובחלקו הגדול אין כל זה אלא תוצאה של מעשי-לחץ.⁵¹

התעצמותה של גרמניה לא גרמה לז'בוטינסקי לשנות את דעתו. אדרבה, הוא דבק בעמדתו בעיקשות ובעיוורון מוחלט. ככל שגרמניה הלכה והתעצמה, כך ניסה ז'בוטינסקי לשכנע את קוראיו שהיא חלשה. באוקטובר 1935 כתב במאמר 'נביאות אויף מארגען' (נבואות למחר), כי זה דבר נורא לנבא שכן המתנבא מסתכן בטעות. למרות זאת הוא מסתכן ומנבא שלא תהיה מלחמה באירופה; לא חצי מלחמה ולא רבע מלחמה.⁵² אף שז'בוטינסקי הכיר בסכנה שבנבואה, הוסיף לכתוב בביטחון עצמי מוחלט על מה שיקרה בעתיד הקרוב מאוד. גם לאחר כניסתו של צבא גרמניה לחבל הריין במרס 1936 דבק בפרוגנוזה שלו והיה משוכנע שגרמניה הנאצית היא מדינה חלשה, ולכן לעולם (כך!) לא תתקוף את צרפת או את בלגיה. גם בהצהרות על כיבוש 'מרחב המחיה' (Lebensraum) במזרח אין שום ממש: 'אף את המסע נגד אוקריינה אין אני רואה לפי-שעה (זהו פיטפוט גרידה, דמיון טיפוסים של עקשנים פרובינציאליים)'. לעומת זאת אפשר גם אפשר לצפות, כך העריך, את התפתחותם של סכסוכי גבול בצ'כסלובקיה ואת התעוררותה המיוחדת של שאלת אלזאס.⁵³

המציאות הלכה וטפחה על פניו, אבל דעתו המוצקה, שלגרמניה הנאצית אין שום כוונה לצאת למלחמה כל-אירופית, לא השתנתה. ביטויה הטרגי ביותר מובע במאמרו 'המלחמה הבאה'. הוא ראה אור באפריל 1939 בעיתונים הרוויזיוניסטיים בשפות שונות. במאמר חזר ז'בוטינסקי על דעתו הפסקנית כי 'סכנת המלחמה חלפה' בזכות עמידתה האיתנה של פולין. אין שום סיכוי שבסוף שנות השלושים של המאה העשרים, כתב, יתדרדרו סכסוכי גבול למלחמה כוללת. וכאן באים הדברים האלה – אולי הטרגיים ביותר שכתב האיש שחסידיו רואים בו נביא לדורו:⁵⁴

51. 'הציונות הרוממה', בתוך: ז'בוטינסקי, נאומים 1927-1940, ירושלים תשי"ח, עמ' 187-188. במאמר שכתב פלוני, א' סמולאר, בחזית העם ב-28.11.1935 בשם 'גרמניה לאן', נאמר שגרמניה מתקרבת לקסטרופה כלכלית וכי 'את גסיסתה של גרמניה כבר רואים עכשיו בבהירות. מתי יבוא המוות קשה כמובן לומר עכשיו'. גם הד"ר אלטמן הביע את ביטחונו, במאמר בהירדן ב-29.11.1935 בשם 'אוקטובר במהדורה גרמנית', כי 'הכסיל הארץ' היושב באולמי הבירה, שותה ומחייך, אינו מעלה על דעתו 'שאוילי הצוחק אחרון יהיה אותו יהודי קורבן הליקיוזיה הנוכחית שיראה בקרוב תחסולת גמורה של ההון הגרמני... המשקיף האובייקטיבי רואה כבר כיום שכל הדרכים הן סגורות בפני היטלר ואין לו מפלט בין במצב של שלום ובין במקרה של מלחמה'.

52. ז'בוטינסקי, 'נבואות אויף מארגען', מארגען זשורנאל, 16.10.1935.

53. הנ"ל, 'הצעד בעבר-הריינוס ותוצאותיו', הירדן, 27.3.1936 (המאמר פורסם גם בפולנית). מעניין להזכיר כאן כי על מלחמת האזרחים בספרד כתב רק מאמר אחד, שהתפרסם רק בפולנית בשם 'מה אני מציע במקרה של ספרד – אני מצהיר על נייטרליות', נאש פשגלאונד, 16.8.1936, ובו כתב כי שני המחנות במלחמת האזרחים דומים כשתי טיפות מים ויחסו אל שניהם שלילי.

54. המאמר 'המלחמה הבאה' ראה אור תחילה בדער מאמענט ב-7 באפריל 1939 ונדפס בעיתונים שונים. בעברית נדפס בהמשקיף, 14.4.1939. זו לא היתה דעתו שלו בלבד.

בימינו שלנו לא ייתכן כדבר שכזה. בעבר - כן, בימים הקודמים אפשר היה: ניצוץ, יריה מקרית, סכסוך גבול - ומחציתו של העולם עולה באש אבל לא בימינו... לגבי דברים כאלה אין נביא; אולם אין צורך להיות נביא כדי לראות ולחשב כמה גורמים ראשיים עליוניים ומכריעים של המציאות, העומדים בפנינו... די בזה [שמלחמה כזאת תהיה מלחמה כוללת, שתפגע בעורף] כדי לעשות מלחמה אירופית במסיבות כאלו, לבלתי-אפשרי[ת]. סכסוכי גבול - כן, אבל 'אני 'ערב' רק לדבר אחד: לא תהיה מלחמה אירופית.⁵⁵

כאמור, זה לא היה חיזוי חד-פעמי, שנועד, אולי, להיות מפלט מפני המציאות. באותו חודש חזר על הדברים האלה בנאום פומבי באספת עם בוורשה, וקרא בו להקים 'ציון-סיים'. הוא פסק בנאום הזה כי 'מלחמה לא תהיה', בין השאר משום שלגרמניה הנאצית אין אגרוף של ממש, והלוא חשפה זאת פולין, ש'נקבה נקב באותו אגרוף. ואז נוכח העולם, כי האגרוף לא היה מלא כוח, אלא מלא אור!⁵⁶ וביוני 1939 שוב חזר על התחזית הזאת במאמר בשם 'פגה המתרחשת'.⁵⁷ כשהתברר עד כמה טעה בתחזיתו, וכי גרמניה הנאצית פלשה לפולין, לא נותר לו'בוטינסקי אלא למצוא מפלט באשליה שצבאה של פולין ינחיל לצבא הגרמני תבוסה.

בכל מאמריו ונאומיו של ז'בוטינסקי משנת 1933 ואילך, שהתריע בהם על הסכנות החמורות המרחפות על ראשם של יהודי פולין, לא הזכיר אף לא פעם אחת את האפשרות שפולין תהפוך לטרף קל לצבא הנאצי, ושיהודי פולין עתידים להימצא אז במסגרת שלטון כיבוש נאצי. עד הסוף המר לא התערעה אמונתו בכוחה הצבאי של פולין וביכולתה להתמודד עם האיום הגרמני-נאצי.⁵⁸

כמה שונים הדברים האלה מהדברים שכתב אורי צבי גרינברג ב־13 ספטמבר 1939, לאחר שגרמניה פלשה לפולין והחלה מלחמת העולם השנייה. העולם, כתב אצ"ג, 'ראה את ההיטלריזם רק בסנווריו האנטישמיים', ולא כ'תופעת-עמלק אוניברסאלית, המאפילה את צלה על כל השטחים והעמים הסוברניים'. עכשיו משלם העולם הארי על טעותו.⁵⁹

55. ז'בוטינסקי, 'המלחמה הבאה', המשקיף, 14.4.1939.

56. הנ"ל, "ציון-סיים להצלה עצמית", מאמאנט, 16-17 במאי 1939 (ז'בוטינסקי, נאומים 1927-1940, ירושלים תשי"ח, עמ' 329-344). עורך כרך הנאומים, שנדפס בו הנאום, לא היה יכול להתעלם מתוכנו וכתב, כי 'ז'בוטינסקי היה משוכנע שלא תפרוץ מלחמה עולמית', וכי פולין הוכיחה שגרמניה הנאצית אינה אלא 'כדור נפוח שתוכו אור'.

57. ז'בוטינסקי, 'פגה המתרחשת', המשקיף, 18.6.1939 ('ענטשפאנונט', דער מאמענט, 9.6.1939).

58. ראו במאמרי: 'י' שביט, 'בין פילסודסקי למיצקיביץ', המיתולוגיות של הימין, עמ' 15-62.

59. אצ"ג גרינברג, 'השונא המשותף של כולנו', המשקיף, 13.9.1939 (התפרסם במקור בדער מאמענט [וורשה]). על 'חיזוי המאורעות' של אורי צבי גרינברג ועל דעתו על האפשרות לפרוץ מלחמה כל-אירופית עד ספטמבר 1939 ראו: 'י' שביט, 'אסכטולוגיה ופוליטיקה: בין "נבואה גדולה" ל"נבואה קטנה" - המקרה של אורי צבי גרינברג', בתוך: ה' וייס (עורך), המתכונת והדמות: מחקרים ועיונים בשירת אורי צבי גרינברג, רמת-גן 2000, עמ' 327-336. העורך ניצל את דברי המבוא שלו כדי לכתוב שהמאמר מנסה ל'מוער את אגדת אצ"ג', במקום לנסות להסביר למה טעה אצ"ג בחיזוי המאורעות ההיסטוריים במאמריו העיתונאיים הוא מעדיף להטיח האשמה בדבר 'כוונה נסתרת' כביכול (שם, עמ' 15).

אפשר לומר כי ז'בוטינסקי היה אחד מאלה שראו את ההיטלריזם רק 'בסנווריו האנטישמיים'.⁶⁰ אפשר שההתמקדות שלו בסכנה הנשקפת למעמדם של יהודי מזרח אירופה בגלל הדוגמה שהעמידה גרמניה, גרמה לו לראות את המתחולל בגרמניה – ובאירופה – רק דרך הזווית הזאת.

לסיכום, המעקב אחרי הפרשנות במאמריו של ז'בוטינסקי מעלה כי הם מבטאים אמנם מצבי רוח משתנים בהשפעת מאורעות השעה, ולמרות התנודות האלה אפשר למצוא ביסוד תגובותיו שלוש הנחות, שמהן לא סטה:

1. התכנית 'הרצינית' היחידה של המשטר הנאצי היא מלחמתו ביהודי גרמניה; מכיוון ששאר המטרות המוצהרות שלו אינן רציניות ואינן ניתנות למימוש, הוא יעשה הכול כדי להוציא לפועל את האידאולוגיה האנטי-יהודית שלו. גרמניה, כתב ז'בוטינסקי במאי 1933, היא מדינה שהפכה את האנטישמיות לעיקרון ממשלתי, ומתגאה בכך. במילים אחרות, שלא כרוב של המנהיגות היהודית בגרמניה, שלא צפתה את חוקי נירנברג מספטמבר 1935, בין משום שהוטעתה על ידי מערכת ההטעיה הנאצית ובין משום שהמשטר הנאצי עצמו לא תכנן ב-1933 את חקיקתם, לז'בוטינסקי לא היו ספקות בדבר.
2. המשטר הנאצי הוא משטר חלש ולכן אין בכוחו, וגם אין בכוונתו, לצאת למלחמה כל-אירופית.
3. ל'מלחמה יהודית' נגד היטלר יש סיכוי להצליח בגלל החולשה האימננטית של המשטר הנאצי.

ד

הביוגרף הראשון של ז'בוטינסקי, יוסף שכטמן, מתאר את התחזית הכושלת בתואר 'הטעות הגדולה'. בניגוד לחסידיים אחרים, המנסים לטשטש אותה, שכטמן מביא עוד התבטאויות

60. יוסף כצנלסון, ממנהיגי הורם המקסימליסטי ברודיוניזם, לעומת זאת, כתב מוורשה ב-2 באפריל 1939 בנעימה אופטימית: '... אני חי עם התקופה, טס יחד אתה ישר למטרה, למטרה הגדולה. כל הצרות הללו מחשלות עם חדש, גורל עם חדש. טוב להיות בזמננו הסוער. כמה סוערים הגלים, אבל אנו מתקדמים. מרוחק, כבמחזה, מצפה המטרה המובטחת'. 'אחימאיר (עורך), הנסיך השחור: יוסף כצנלסון והתנועה הלאומית בשנות השלושים, תל-אביב 1983 [להלן: אחימאיר (עורך), הנסיך השחור], עמ' 253. בחזית העם ב-3.2.1939 כתב 'גוריון, עורך העיתון, במאמר בשם 'נאומו של היטלר', כי אין להתרגש מהכרוזותיו של היטלר שישמיד את העם היהודי, משום שבאלפיים שנות הגלות נשמעו הכרזות שחורות יותר. 'מלחמה תטאטא את משטר ימי הביניים ההיטלריסטי' את הביטויים הבלתי נסלחים האלה מצד גורמים רדיקליים יש להבין על רקע האיבה הגדולה של המקסימליסטים לבריטניה, שהביאה אותם לראות בה אויבת גדולה יותר מהיטלר לעם היהודי, אבל הם אינם מייצגים את הדעה הרשמית (ואת דעת הרוב) בתנועה הרודיוניסטית (גם על רקע העובדה שגרמניה הנאצית איימה על פולין). כבר הבאנו מדבריו של אורי צבי גרינברג שיש לראות בהיטלר אויב של האנושות, ולא להתבונן במתרחש מנקודת מבט יהודוצנטרית. וראו גם: 'להלר, לח"י: 1940-1949, א, ירושלים 1989 [להלן: להלר, לח"י], עמ' 67.

שלו, המלמדות עד כמה היה מקובע בתחזיתו. ב־31 במרס 1939 כתב לאחותו כי 'לא תהיה מלחמה; השחצנות הגרמנית תשקוט מהר'. ב־6 באפריל כתב לידידו שלמה זלצמן: 'תחזיתי - מלחמה - לא; כל חזירות אחרת - כן'. בשבוע האחרון של אוגוסט כתב, כי 'אין אפילו סיכוי קלוש למלחמה'. לדעת שכטמן, העובדה שעד מאי 1940 (תקופת ה־"phoney war") לא תקף היטלר בחזית המערבית היא נסיבה מקלה;⁶¹ זוהי סנגוריה מזוהה, בלשון המעטה - הלוא בראש דאגותיו עמד מה שצפוי ליהודי פולין מההשתלטות הנאצית. הביוגרף האחרון של ז'בוטינסקי, שמואל כץ, כותב כי 'זו הפעם הראשונה הכזיבו כוח־החזון הנבואי שלו, אך מן ההוגן הוא לנסות ולרדת לחקר מקורו של הכשלון'.⁶² הוא מוסיף וכותב, כי 'בכל מכתביו מן העת ההיא [ז'בוטינסקי] מתח ביקורת על שגיאתו הגדולה'.⁶³ האמת היא, כמו שראינו, כי 'כוח־החזון הנבואי' אכזב הרבה לפני ליל ה־1 בספטמבר 1939.

כאמור, יש לא מעט סיבות מקלות לטעותו של ז'בוטינסקי. הוא לא היה היחיד שפקפק בכוונות המלחמה של היטלר. הוא לא היה היחיד שעקב אחרי התמודדותה של גרמניה הנאצית עם קשיים כלכליים קשים מבית, והאמין כי אלה יכריעו אותה. הוא לא היה היחיד שהאמין שלא תפרוץ מלחמה כל־אירופית. רבים בגרמניה ומחוצה לה סברו כך - מסיבות שונות.⁶⁴ הוא לא היחיד שלא צפה נכון את התפתחות המאורעות. רבים מאוד היו שותפים לטעות הזאת. הסיבה לטעותו לא היתה התפתות לתעמולת ההטעיה של גרמניה הנאצית ול'נאומי השלום' של היטלר. טעותו נבעה מהערכתו השגויה שגרמניה חלשה באופן אימננטי ולמשטר הנאצי אין - ולא יכולות להיות - כוונות לכבוש חלק כזה או אחר של אירופה. מהדעה הזאת לא סר גם אחרי ה'אנשלוס' וגם אחרי כניסת הצבא הגרמני לפראג ב־15 במרס 1939. שמואל כץ מוכן, לכל היותר, לזקוף לחובתו של ז'בוטינסקי את העובדה שלא העריך שבריטניה תכריז מלחמה על גרמניה הנאצית לאחר הפלישה לפולין, ובזה הוא מבקש לתרץ את 'נבואת הלא מלחמה' שלו. גם זו סנגוריה מזוהה. טעותו הגדולה של ז'בוטינסקי לא היתה שלא העריך נכונה את מדיניות הפייסנות של בריטניה וצרפת כלפי היטלר, אלא שהיה בטוח ששתי המעצמות יבלמו כל ניסיון תוקפני שלו הרבה לפני הפלישה לפולין. את הסיבות המקלות לטעותו של ז'בוטינסקי יש לבחון על רקע הביטחון הגמור שלו בנכונות המוחלטת של הפרוגנוזות המדיניות שלו. יש המבקשים להסביר את הטעות הפטלית

61. יוסף ב' שכטמן, זאב ז'בוטינסקי: פרשת חייו (תרגום ד' סיון), ג, תל־אביב 1959, עמ' 130-131.

62. כץ, ז'בו, עמ' 1126.

63. כץ לא מביא אף לא ציטוט אחד מההתבטאויות המבטאות את ההלקאה העצמית. שכטמן, לעומתו, מביא כמה מן ההתבטאויות האלה, ואף יותר מכך - גם דברים שאמר אחרי ההתקפה הגרמנית בחזית המערב כי ההשתלטות הנאצית על אירופה תהיה קצרת ימים ובזמן הזה יהיה על היהודים 'להיתאם למצב'. חסידי יאמרו, בוודאי, שאילו נהגו מדינות המערב לפי עצותיו הטובות, היו מביאות, במקום או במאוחר, להתמוטטות המשטר הנאצי הרבה לפני שפתח במלחמה. טוב ויפה, אלא שז'בוטינסקי היה משוכנע שמדינות המערב ינהגו כך בכל מקרה.

64. בגרמניה, בין היתר בשל האמונה שגרמניה תשיג את מטרותיה בלי שפיכות דמים. ראו: א' קרשו, המיתוס של היטלר: תרמית ומציאות ברייך השלישי (תרגום ד' שחם), תל־אביב 1998, עמ' 118-136.

של ז'בוטינסקי בסירובו להסכין לעובדה שתפיסת עולמו האופטימית, כמו גם אמונתו במצפוננו של העולם המערבי, קרסו.⁶⁵ אפילו אם יש ממש בהסבר הפסיכולוגיסטי הזה, אין הוא כאמור מפחית במשהו מעומק הטעות והכשל; ז'בוטינסקי פרסם את הפרוגנוזות שלו בעיתונות הרוויזיוניסטית בשפות שונות, וחזר עליהן לאורך כל התקופה – עד הרגע האחרון ממש. ז'בוטינסקי, היה מדינאי ראלי ומפוכח בעיני חסידיו והם סברו שהוא ידע טוב מאחרים ומוקדם מאחרים לקרוא את האותות ולחזות את המאורעות. לכן טעותו בהבנה ובחזויו אינה דומה לטעותו של פרשן פוליטי.⁶⁶ ז'בוטינסקי לא האמין אף לא לרגע אחד שגרמניה עתידה לפתוח במלחמה כלל-אירופית ואף להשתלט על חלק גדול מאירופה, וממילא גם לא האמין שרוב יהודי אירופה ימצאו את עצמם נתונים לשלטון הנאצים. אם כן, האם ז'בוטינסקי זה היה יכול לחזות את שואת יהודי אירופה?

ה

נחזור לעניין שפתחנו בו – לתהום הרובצת בין הביטחון של ז'בוטינסקי בכך שלא תהיה מלחמה כל-אירופית ובין אזהרותיו ההולכות ומתחזקות מאמצע שנות השלושים עד 1939 שקסטרוופה בלא תקדים מאיימת על יהודי מזרח אירופה. מחד גיסא, את המוני היהודים במזרח אירופה הרגיע ז'בוטינסקי ואמר כי אין להם שום סיבה לחשוש מידיה הארוכות של גרמניה הנאצית; היא לעולם לא תכבוש את פולין ולא תהיה אדון לגורלם. מאידך גיסא הוא הזהיר את יהודי פולין עצמה מפני הסכנות הנשקפות להם מן האנטישמיות העממית והממלכתית כאחד של החברה והמשטר בפולין. במשך כשש שנים קודם לפרוץ מלחמת העולם השנייה עשה ז'בוטינסקי שימוש רב במילים 'קסטרוופה', 'שואה', 'מלחמת השמדה' (Vernichtungskrieg) וכדומה.⁶⁷ במילים האלה התכוון לפגיעה במעמד הכלכלי של היהודים ובזכויות האזרח שלהם – לא לרצח עם מאורגן.⁶⁸ עובדה היא, כי עוד באמצע 1939 האמין

65. נדבה כותב כי ז'בוטינסקי סירב להאמין שתפרוץ מלחמה ו'עשה כמיטב יכולתו להרחיק הכרה זו בלבו. יותר מזולתו חשש מפני המלחמה שהיתה עשויה לשבש את כל תוכניותיו ולהרוס את עולמו... ברם, המציאות קשה תמיד מהגיון הנפש'. זהו הסבר תמוה. 'נדבה', 'חזויו מאורעות ותחושת השואה', בתפוצות הגולה, שנה י"ט, חוברת 84-85 (חורף 1978).

66. יוסף נדבה מספר, מפי העיתונאי הצרפתי פייר ואן פאסן, שז'בוטינסקי הביע לפניו כבר ב-1931 את החשש שאירופה תיכבש בידי גרמניה הלאומנית המתחדשת. אבל אין דרך להעריך את המהימנות של עדות השמיעה הזאת, ובכל מקרה היא עומדת בניגוד גמור לכל הדברים שכתב בין 1933 ל-1939. ראו: 'נדבה', 'חזויו מאורעות ותחושת השואה', שם, עמ' 100-107.

67. ראו: 'Der Deutschland-Teil der Jabotinsky-Rede', *Kongresszeitung der Neuen Zionsistischen Organization*, Nu. 2., 9 September 1935, Wien

68. יהושע השל ייבין כתב במאמר 'מתי נחכם', בחזית העם ב-17.3.1933, כי עשר השנים שעד עליית הנאצים לשלטון היו זמן מספיק כדי להתחקות אחרי שורשי הנאציזם ולהתכונן ליום השואה וגם להנצל ממנו בעוד מועד'. גם הוא התכוון ב'שואה' ל'השמדה חומרית ונפשית', במובן של 'כריתת כל אפשרות של קיום כלכלי, כלומר: הבאת מיליוני היהודים למצב של רעב כרוני והתנוונות'.

שצריך להמשיך ולהיאבק על זכויות האזרח של אותם יהודי גרמניה ומרכז אירופה שהעדיפו להישאר במקומם.

הגירה גדולה של יהודים לארץ-ישראל, טען, תסייע למאבק על הגנת זכויות האזרח של הנשארים. בספטמבר 1935 טען ז'בוטינסקי גם שגרמניה לא תעודד ולא תתיר 'היסול רב-היקף של היהדות הגרמנית על-ידי יציאה מאורגנת לארץ ישראל - יציאת אנשים ויציאת הון'. לכן, קבע: 'רוצה אני להדגיש כאן, כי אין לדבר אלא ביציאתם של אותם היהודים הרוצים בכך, וכן בחידוש תנאי קיום תקינים לאלה שיישארו במקומותיהם'. את התנאים האלה צריך הלחץ על גרמניה להשיג.⁶⁹

ברטוריקה הקטסטרופלית שלו דיבר ז'בוטינסקי על שיהודי אירופה חיים 'על מפתנה האחרון של התהום, ערב השואה המכרעת בגיטו העולמי'.⁷⁰ אבל חזון הבלהות של התהום, זו שחזה בקשר ליהודי מזרח אירופה, היה קשור כולו לתהליכים הפנימיים בפולין ובארצות הבלטיות. האסון שעתיד להתרגש עליהם היה, לפי תפיסתו, תוצאה בלתי נמנעת של האנטישמיות הפולנית, ובעיקר של החרם הכלכלי והחברתי המכוון נגד היהודים, ואילו כשדיבר על שהרייך השלישי מנהל 'מלחמת השמדה' נגד היהודים, 'בשיטות החורגות מתחום האנושיות',⁷¹ התכוון לכך שסכנתה הגדולה של המדינות האנטי-יהודית בגרמניה, לבד מהאיום על יכולת הקיום של יהודי גרמניה, היא ההשראה והתקדים שהיא מספקת למדיניות פולנית כזאת. הסכנה העיקרית הנשקפת ליהדות מהנעשה בגרמניה נעוצה באפשרות שיחקו אותה בארצות אחרות, בעיקר בשל הרווח הכלכלי הצפוי לשכבות חברתיות שונות מחרם על יהודים.⁷²

במילים אחרות, ז'בוטינסקי לא קשר בין הסכנות המרחפות על יהודי פולין ובין המדיניות המלחמתית של גרמניה הנאצית.⁷³ הוא הפריד באופן ברור בין הסכנה הנשקפת ליהדות גרמניה, סכנה שתיאר כקטסטרופה שלא היה לה תקדים קטסטרופה שמאיימת ב'חורבנו של אחד הקיבוצים שלנו שהיו מבוססים באופן מוצק ביותר',⁷⁴ ובין הסכנה המרחפת על יהודי

69. ז'בוטינסקי, 'הקץ לדלווי', המשקיף, 30.6.1939, וראו: ד' מכמן, 'זאב ז'בוטינסקי - תוכנית ה"אבקואציה" ובעיית צפיית השואה', כיוונים, 7 (1980), עמ' 119-127; ז'בוטינסקי, 'הציונות הרוממה', לעיל הערה 51, עמ' 188.

70. ז'בוטינסקי, 'הציונות הרוממה', שם, עמ' 179.

71. שם, עמ' 187.

72. ז'בוטינסקי, 'מבחן הממלכתיות שלנו', כתבים: בסער, עמ' 181-186.

73. בתחילת שנות ה-30 עוד נשמעו בתנועת העבודה קולות שסברו כי גורל מסוכן יותר נשקף ליהודי בריית-המועצות מאשר ליהודי גרמניה. משה בילינסון, למשל, אמר ב-25.9.1939 כי 'עדיין יהודי גרמניה אינם נמצאים במצבם של יהודי רוסיה...'. מצוטט בספרו של י' וייס, 'הסכם ההעברה ותנועת החרם - דילמה יהודית ערב השואה', יד ושם - קובץ מחקרים, כרך כו, ירושלים 1998, עמ' 126. וראו גם: Z. Tzohar, 'Chaim Arlosoroff and His Attitude Toward the Rise of Nazism', *Jewish Social Studies*, Vol. XLVI, number 3-4 (Summer-Fall 1994), pp.321-330

74. נאום ז'בוטינסקי ברדיו ורשה ב-26 באפריל 1933 (חזית העם, 5.5.1933).

75. ז'בוטינסקי, 'תרצ"ד שנה טובה', חזית העם, 18.10.1933.

פולין ועל מעמדם של היהודים בארצות אחרות.⁷⁵ יהודי מזרח אירופה עומדים לפני 'רעידת-אדמה סוציאלית' ואילו הסכנה המרחפת על ראשם של יהודי פולין לא גובעת מהאיום שגרמניה הנאצית תכבוש בקרוב את פולין אלא מתהליכים פנימיים בחברה ובפוליטיקה הפולנית.⁷⁶ יתרה מזאת, הוא אף סבר – כך לפחות התבטא בפומבי – שסערת האנטישמיות העוברת על אירופה כולה תהיה 'סערה מסייעת' שתהפוך את שאלת היהודים 'לבעיה של מדיניות בינלאומית פעילה'. היא תעלה את הצורך הדוחק בהגירה המונית של יהודים ממזרח אירופה על סדר היום הבינ-לאומי ובכך תסייע לעניין הציוני: התנועה הציונית, בהנהגת הרוויזיוניסטים, תוכל עתה לצאת להתקפה מדינית כל-עולמית 'ולמטרה זו לא היתה שעה רצויה, כשעתנו'.⁷⁷ דעתו של ז'בוטינסקי היתה שהמדיניות הציונית צריכה לפתור לא רק את 'אסונה של יהדות גרמניה', ואינה צריכה להתמקד בה (או אפילו להתחשב בה בעת שהיא מנהלת מאבק נגד גרמניה הנאצית), אלא עליה להפוך את האסון הזה למנוף לפתרונה של הטרגדיה היהודית בכלל; כלומר מנוף להקמת מדינה יהודית משני עברי הירדן כתנאי להגירה יהודית גדולה מאירופה. גם אחרי שפרצה המלחמה האמין ש'רעידת האדמה' תשמש מנוף לתכנית הציונית הגדולה שלו, שכן תכריח את העולם לתמוך ב'יציאת אירופה' גדולה של יהודים.

במילים אחרות, כשדיבר ז'בוטינסקי מאמצע שנות השלושים ואילך על 'קטסטרופה', על 'הרגעש שעוד מעט יתחיל לפלוט את להבות-ההשמד שלו', ועל 'שואה', ה'זאב' הטורף שמפניו זוהר היה שילוב קטלני בין 'אנטישמיות של דברים' ו'אנטישמיות של מעשים'; השילוב הזה, כך כתב, הוליד זאב אנטישמי בעל תיאבון כפול מבעבר, והוא מאיים על יהדות מזרח אירופה.⁷⁸ אבל בד בבד עם דברי האזהרה הקטסטרופליים שהשמיע ז'בוטינסקי באוזני יהודיה של פולין, השמיע באוזניהם, כאמור, גם דברי הרגעה ותחזיות שווא. ז'בוטינסקי הבין אמנם שהסכנה המרחפת על יהודי אירופה – סכנה הנובעת משלילת זכויות האזרח שלהם ומערעור בסיס קיומם החומרי – ממשית היא ותסרת תקדים, ועם זאת הוא לא הבין

76. ראו במאמרי: 'י' שביט, "הגיטו הפולני" ו"נבואת השואה": בין רטוריקה קטסטרופאלית לבין מדיניות הצלה, המיתולוגיות של הימין, עמ' 63-84. הוא לא היה המנהיג הציוני היחיד שהיה ער למצוקה האקוטית של יהודי פולין כתוצאה מה'אנטישמיות האלימה'. דוד בן-גוריון תיאר את מצבם של יהודי גרמניה רק כ'פרלוד' למצבם בעתיד הקרוב של יהודי פולין. לווייצמן כתב ב-26 באוקטובר 1933: 'היהדות נחרבת ונחנקת. גרמניה אינה אלא פרודיה. ראיתי את מצב היהודים בפולין, בליטא, בלטביה. אי-אפשר להמשיך ככה. לא רק העוני, חוסר פרנסה, הלחץ הפוליטי, האנטישמיות המתגברת – הדבר האיום הוא חוסר כל תקווה [ההדגשה במקור]'. אגרות דוד בן-גוריון, ג', תל-אביב 1984, עמ' 360.

77. 'סערה מסייעת', לעיל הערה 27. ז'בוטינסקי גם האמין שוועידת אויאן בספטמבר 1938 תגיע באופן בלתי-נמנע להחלטה שהגירה יהודית גדולה לארץ-ישראל משני עברי הירדן היא הפתרון היחיד למצוקתם של יהודי אירופה. ראו כץ, 'ז'בו', עמ' 1054.

78. ראו: 'י' נדבה, 'אבות הציונות וחיווי השואה', בתוך: אחימאיר (עורך), הנסיך השחור, עמ' 365. אין צורך לומר כי נדבה מפרש אחרת את המטפורות הקטסטרופליות שז'בוטינסקי (כמו אחרים) הרבה להשתמש בהם ('קטסטרופה מתקרבת', 'אש ההשמדה' וכיוצא בזה). ברור שהפירוש הזה הוא בדיעבד.

את מהותו של המשטר הנאצי בגרמניה ואת כוונותיו, וכתוצאה מכך גם לא חזה את מעשיו בטווח הזמן הקצר. מכאן נבעו דברי ההרגעה הטרגיים של ז'בוטינסקי.⁷⁹

זאב ז'בוטינסקי אכן קרא 'זאב', ואף צפה ששנתו של הזאב לא תארך הרבה. ז'בוטינסקי ראה זאב מגיח מן היער ומחפש לו טרף – זאב של מדיניות אנטישמית אכזרית שעתידה לשלול מן היהודים את בסיס קיומם בגולה – אבל הוא לא ראה שזהו זאב רצחני היוצא מן היער האפל של מלחמה כל-אירופית לבצע רצח עם.

1

הנחת המוצא של ז'בוטינסקי, שהמשטר הנאצי חלש מיסודו ולכן ניתן לערער אותו ואף להביא לנפילתו, או לכפות עליו לשנות את מדיניותו, היא שהביאה אותו להאמין שחרם בין-לאומי על סחורות גרמניות יכול להביא להפסקת המדיניות האנטי-יהודית של גרמניה.⁸⁰ ההנחה הזאת התחזקה לנוכח הקשיים הכלכליים הגדולים שעמד לפניהם המשטר הנאצי עד 1936. כה בטוח היה ז'בוטינסקי בכוח היהודי הבין-לאומי להיאבק בגרמניה הנאצית, עד

79. בהקשר של הוויכוח לזכות מי עומדות 'נבואות על השואה' ראוי לזכור כי ז'בוטינסקי כתב בספטמבר 1939 שאחרי המלחמה (העתידה, לדעתו, להסתיים בקרוב), ייווצר זרם גדול של פליטים יהודים בפולין, והוא יכפה על אנגליה לפתוח את שערי הארץ (מכתב מ-22.9.1939 למיכאל השכל, מ"ז, א1 – 2/29/2). גם ב-1940 כתב שאחרי המלחמה יישארו בפולין מיליוני יהודים (ראו: ז'בוטינסקי, חזית המלחמה של עם ישראל, לעיל הערה 30, עמ' 100-109). בשום מקום לא צפה מדיניות של השמדה אלא הוסיף לראות בנאציון גרסה ברוטלית של האנטישמיות האירופית. גם בן-גוריון, שבינוני 1939 אמר לוועד הפועל הציוני כי אם תהיה מלחמת-עולם, היטלר 'קודם כל ישמיד את העם היהודי באירופה', קבע בפברואר 1941 כי אחרי המלחמה יישארו חמישה עד שמונה מיליוני יהודים עקורים ומוחרבים באירופה (טבת, קנאת דוד: הקרקע הבווער, לעיל הערה 7, עמ' 437, 440). במחקר שראה אור לאחרונה תוארה תגובתם של סופרים ועיתונאים יהודים בפולין למתרחש בגרמניה בשנים 1933-1939. הוהות האידיאולוגית השפיעה על האופי השונה של התגובות. כמו ז'בוטינסקי, גם מקצת מאנשי העט היהודים בפולין הדגישו את הסכנות הנשקפות מן האנטישמיות הגזענית הנאצית, ומקצתם ראו בה תוצר מובהק של הרומנטיקה הגרמנית 'הימי-ביניימית'. ואילו אחרים (בעיקר מחברים 'השייכים לבונד') סברו כי אין מקום להדגיש דווקא את הפן הזה באידיאולוגיה ובמדיניות של הנאצים. במשך הזמן נעו התגובות בין חרדה מפני התפתחות שסופה 'חיסול טוטלי' של יהודי גרמניה (לא נראה שהכוונה היתה לחיסול פיזי), ובין החשש שהיטלר מסכן את אירופה כולה. בכל מקרה, התגובות המובאות במחקר אינן מגלות שלפני 1939 התעוררה חרדה מפני האפשרות שגרמניה הנאצית תפתח במלחמה עולמית ותכבוש את פולין. ראו: נ' כהן, ספר, סופר ועיתון: מרכז התרבות היהודית בוורשה, 1918-1942, ירושלים 2003, עמ' 262-267.

80. על החרם ראו, בין היתר: ל' יחיל, השואה: גורל יהודי אירופה 1932-1945, א, ירושלים ותל-אביב 1987, עמ' 141-142; י' וייס, 'הסכם ההעברה ותנועת החרם – דילמה יהודית ערב השואה', יד ושם, לעיל הערה 73; י' גלבר, 'המדיניות הציונית והסכם ההעברה', ילקוט מורשת, יו, א (ינואר 1974) עמ' 97-152; ב, שם, יח, עמ' 23-100; ע' מלצר, 'החרם הכלכלי היהודי האנטי-גרמני בפולין בשנים 1933-1934, גלעד, ו (1983), עמ' 149-166.

שהכריזו כי היהודים יכולים 'להחזיר מנה אחת אפיים בעד כל מכה' שגרמניה הנאצית מכה בה את היהודים. על הדברים האלה חזר בלא-לאות בעת המסע שניהל לארגון החרם על היצוא מגרמניה (והמאבק נגד הסכם 'ההעברה').⁸¹

הדברים האלה היו אולי אשליה, אבל לא היו פרי הדמיון; הגרמנים עצמם, שהאמינו במיתוס של הכוח היהודי הבין-לאומי, השקיפו בחשש על הפעילות הרוויזיוניסטית בארגון חרם יהודי ובין-לאומי על היצוא הגרמני. הם תיארו את ז'בוטינסקי כאויב-בנפש של גרמניה וכאדם מלא שנאה לגרמניה (Hetze gegen Deutschland), כמי שמכריז בפומבי שגרמניה היא אויבת האנושות (Todfeind der Menschheit).⁸²

הרשויות הגרמניות השונות עקבו מקרוב אחרי פעילותו ואחרי הפעילות של התנועה הרוויזיוניסטית, בעיקר בפולין אך גם במערב אירופה, ופעלו בדרכים שונות לסיכולה. הדוחות ששלחו הקונסולים הגרמניים בארצות השונות הביעו דאגה עמוקה מפני האפשרות שנשק החרם (Die Waffe des Boykotts gegen Deutschland) שמארגנת 'היהדות העולמית' תצבור כוח ותפגע בכלכלת גרמניה.⁸³ היטלר עצמו האשים את תנועת החרם בקשייה הכלכליים של גרמניה בנאום שנשא באוקטובר 1934.⁸⁴

לא נדון כאן בסיכוייה של תנועת החרם להחליש או אף למוטט את המשטר הנאצי ובשאלה מה היתה תרומתו של הסכם 'ההעברה' להחלשת השפעתו של החרם על כלכלת גרמניה.⁸⁵ לענייננו חשוב לציין כי את הפעילות הרוויזיוניסטית הניע השכנוע העצמי העמוק שהיהודים הם אכן כוח בין-לאומי, שיש ביכולתו להפעיל נגד גרמניה לחץ כבד.⁸⁶

81. שכתמן מעיד שלז'בוטינסקי היו בינו לבינו פקפוקים באשר לתבונה וליכולת הביצוע של חרם בין-לאומי על ייצור מגרמניה הנאצית (שכתמן, זאב ז'בוטינסקי, לעיל הערה 61, ב, עמ' 288).

82. Auswärtiges Amt: Referat Deutschland: Inland II A/B, Bd. 2 (29.1.35). כחלק מהתעמולה נגד החרם, הפרסומים הנאציים תיארו את הפעילות הרוויזיוניסטית כאילו יצאה במישרין מתוך הפרוטוקולים של זקני ציון. לא זו בלבד שהדברים משקפים את תמונת העולם הנאצית, הם גם נותנים ביטוי לחשש מפני הפגיעה של החרם בכלכלת גרמניה.

83. ראו המוזכר מ-28 בפברואר 1934, ארכיון משרד החוץ, Inland 11 A/R, Bd. 1, p. 9. ראו גם: Y. Weiss, 'Projektion vom "Weltjudentum" - Die Boykottbewegung der re1930 Jahre, *Tel Aviver Jahr-Buch für Deutsche Geschichte* 1997, Band XXVI, 1997, pp. 151-177. האירוניה הטרגית היא שארגון חרם בין-לאומי על גרמניה הנאצית, בשל מעשיה נגד היהודים, שימש לתעמולה הנאצית מצד אחד ראייה לקיומו של כוח יהודי בין-לאומי, ומצד אחר הציג את המאבק כ'מלחמה יהודית-גרמנית' מובהקת, ולא כמאבק בתוקפנותה של גרמניה כלפי מדינות אירופה, ולכן כמו נתן תימוכין לתעמולה הנאצית, וזו מצאה לה אוזנים כרויות.

84. היו בין מארגני החרם שראו בקשיים האלה הזדמנות לקרוא להיטלר להחזיר ליהודי גרמניה את זכויות האזרח שלהם בתמורה להפסקת החרם. ראו: *Daily Herald*, 11.10.1934.

85. ראו: F. R. Nicosia, *The Third Reich and the Palestine Question*, London 1985, pp.33-49.

86. האירוניה הטרגית היא, שז'בוטינסקי האמין במשותו של הכוח היהודי הבין-לאומי, כפי שהאמין בו המשטר הנאצי - מכיוון הפוך. הוא אף סבר שתכנית החרם תצליח בשל האמונה הנאצית במיתוס הכוח היהודי. ראו במאמר 'מבחן הממלכתיות שלנו', בסער, שם, עמ' 184 (אונדורע מלוכה עקואמען, דער מאמענט, 10.4.1933).

על הרקע הזה ברור מדוע יכול ז'בוטינסקי להאמין שהחרם יביא לתוצאות המקוות ויוכיח את כוחו של 'העניין היהודי' בזירה המדינית הבין-לאומית. בכל מקרה, לענייננו חשוב לציין כי אילו התבססה הערכתו של ז'בוטינסקי את עצמתו של המשטר הנאצי על המצב הכלכלי של גרמניה עד שנת 1936, היה אפשר להבין את ביטחוננו בחוסר יכולתה של גרמניה לפתוח במלחמה כל-אירופית ומכאן בחיזוי-ניבוי שמאחורי 'הצהרות השלום' של היטלר עומדת למעשה הכרתו בחולשתה של גרמניה. אבל לא כך הם פני הדברים באשר להערכותיו אחרי סיפוח אוסטריה ואחרי כיבוש צ'כסלובקיה, כאשר התבררו הכוונות של גרמניה באירופה, ובאשר לאמונתו שפולין תהיה המחסום לכוונות האלה.

כאמור, כישלוננו לחזות את המהלכים הצבאיים והמדיניים והיעדר התגובה מצדו לחלק גדול של ההתרחשויות בזירה המדינית והצבאית בשנים 1936-1939 היה כישלון חרוץ. המברק מ-2 בספטמבר, שבו פתחנו, הוא המשך ישיר של טעות פטלית ומתמשכת בהבנת המציאות ובניבוי המאורעות שמעבר לכותל, והוא גם השיא הטרגי שלה; טעות זו נבעה מזלזול בכוחה של גרמניה הנאצית ומעיוורון באשר לרצינות כוונותיה.

נספח

אי-אפשר שלא לנגוע בהיבט טרגי של המאבק הפנימי בתוך התנועה הציונית בשנות השלושים. כידוע, מנהיגי תנועת הפועלים האשימו את ז'בוטינסקי בדמיון להיטלר. בן-גוריון תיאר את התנועה הרוויזיוניסטית כ'היטלריוס ציוני'⁸⁷ וכינה אותה כינויים חריפים מהסוג הזה.⁸⁸ הדברים האלה נאמרו בשעה שהרשויות הנאציות תיארו, כאמור, את ז'בוטינסקי כאויבה הגדול ביותר של גרמניה הנאצית.⁸⁹ הרוויזיוניסטים עצמם הצביעו על הסתירה הזאת כשקבעו כי 'אנו המכונים "היטלריסטים" ובית-רים בחולצות חומות הכרונו מלחמה עד הסוף בהיטלראות ובראקציה של היטלר במערב אירופה'.⁹⁰

מול דברי ההשמצה האלה עומד בין היתר מכתבו של ז'בוטינסקי למערכת העיתון חזית העם מ-17 במאי 1933. הוא קבע בו כי מי שרואה בהיטלריוס תנועה של שחרור לאומי הוא אַנְאֵלְפֵאבִּית וצריך להוקיעו ולגרשו משורות התנועה. צריך להפסיק מיד את 'ההיסטריה המלוכלכת מעל דפי חזית העם', כתב. אם תופיע בחזית העם אפילו שורה אחת שעלולה להתפרש כניסיון חדש של התרפסות 'בפני גוי שחצן שניצח במקרה', הוסיף, הוא ידרוש את סילוק מערכת העיתון משורות התנועה וינתק את היכרותו האישית עם האנשים המכשילים אותו 'בהתנהגותם הזולה והשחצנית'.⁹¹

87. אגרת מוורשה, 12.5.1933, בתוך: 'י' ארו (עורך), אגרות דוד בן-גוריון, ג, תל-אביב 1974, עמ' 253.

88. עד כדי כך שהשווה בין שני חזיתות המאבק והצהיר כי 'אפשר לעמוד נגד היטלר ואפשר לעמוד נגד הרוויזיוניסטים'. ד' בן-גוריון, זכרונות, ב, תל-אביב 1972, עמ' 161.

89. ראו: שכטמן, זאב ז'בוטינסקי, לעיל הערה 61, ב, עמ' 187-286.

90. הודעת הברית העולמית של הצה"ר מ-19 במאי 1933 (בחזית העם).

91. מ"ז, א, 1 - 1/23/2.

ז'בוטינסקי התכוון למאמרים שראו במשטר הקומוניסטי בברית-המועצות - ו'בשלטון מפא"י ביישוב - רעות גדולות אף יותר מגרמניה הנאצית.⁹² במאמרים אלו נטען כי היטלר 'טרם הרע' ליהודים כמו שסטלין כבר הרע להם. מכך הסיקו כי תנועת הפועלים הארץ-ישראלית מוחה נגד הנאציזם לא בגלל מדיניותו האנטישמית אלא משום שהוא אנטי-מרקסיסטי: 'הסוציאליסטים והדמוקרטים למיניהם סוברים שתנועת היטלר היא כלה קליפה. ואנחנו סוברים שיש בה קליפה וגם תוך. את הקליפה האנטישמית יש לזרוק, אבל לא את התוך האנטי-מרקסיסטי שבו. הציבוריות היהודית הגדולה עושה ממש ההפך'.⁹³

אכן, בתחילת שנת 1933 היו חוגים רדיקליים ברוויזיוניזם הארץ-ישראלי שראו בנאציזם בעיקר תנועה אנטי-מרקסיסטית ותיארו את מפא"י כגרועה אף מן הנאצים. דוגמה לדמגוגיה חסרת הרסן מן הסוג הזה היא מאמרו של ד"ר אהרן ספיבאק בחזית העם מ'1 ביוני 1934 בשם 'טהרת הגזעים'. הוא כתב בו על 'המפא"יים האדומים', ש'אינם נופלים בגבורתם מהנאצים. הם משתוים באידיאולוגיה שלהם, באכזריותם ובשיטתם: בגרמניה רק נטלו את הזכויות האזרחיות מן היהודים ואילו בארץ-ישראל נטלו מהם את הזכות לעבוד ולהתפרנס'. ספיבאק תיאר את המאבק של מפא"י ברוויזיוניזם כביטוי - לא פחות ולא יותר - של 'תורת גזע' ואת ארגון החרם נגד הסחורות הגרמניות כמאבק רוויזיוניסטי נגד ההסתדרות. הדמיון שראו מנהיגי תנועת הפועלים בין הנאציזם ובין הרוויזיוניזם היה תוצאה של המאמרים שהתפרסמו בחזית העם והשקפת העולם האנטי-סוציאליסטית של ז'בוטינסקי ומאבקי נגד ההסתדרות ומפא"י, אך גם פועל יוצא מהעובדה שז'בוטינסקי ותנועתו לא ביטאו שום הסתייגות פומבית מהמדיניות של היטלר כלפי תנועת הפועלים הגרמנית. מנהיגי תנועת הפועלים הארץ-ישראלית ראו בהיטלר, כמובן, גם אויב נורא של תנועת הפועלים הגרמנית ושל הסוציאליזם בכלל.⁹⁴

92. מ"א פרלמוטר, 'עבודה ולחם', חזית העם, 31.3.1933.

93. 'יומן העם', חזית העם, 31.3.1933. דברים נוראים יותר אמר עורך הדין א"צ כהן, סניגורם של אחימאיר והבריו במשפט בגין ההפגנה שהפגינו נגד בנטוויץ: 'לולא האנטישמיות של היטלר, לא היינו מתנגדים לתורתו. היטלר הציל את גרמניה'. חזית העם, 6.5.1932. ראו: הלר, לח"י, לעיל הערה 60, עמ' 25-31. שכטמן מצטט הכחשות על כך שבהזית העם נכתבו דברים בזכות הנאציזם עד אפריל 1933 (שכטמן, זאב ז'בוטינסקי, לעיל הערה 61, ב, עמ' 284-286), הכחשות שאינן מתיישבות עם הדברים המצוטטים כאן, ואחרים. בכל מקרה, המקסימליסטים בצה"ר שינו כבר בתחילת 1933 את יחסם לנאציזם ואף החלו לבצע פעולות הפגנות אנטי-נאציות. הלר כותב: 'במפתיע עברו עתה המקסימליסטים לקו אנטי נאצי מובהק'. לא ברורה סיבת ההפתעה; עד תחילת 1933 היה הקו הבולט של האידיאולוגיה ושל התעמולה הנאצית מכוון נגד המרקסיזם והסוציאליזם ומאו תפסה האידיאולוגיה והמדיניות האנטי-יהודית לברורה יותר ויותר. אבא אחימאיר, למשל, כתב כי הנאציזם מבקש להחיות עבר מיתי, ובכך הוא שונה מן הפשיזם האיטלקי, המבקש להחיות עבר היסטורי (א' מסתכל, 'למוצא של ההיטלריזמוס', ביתר, א, עמ' 188-191).

94. לפני 1933 ראו הנאצים במרקסיזם ובקומוניזם הגרמני את האויב הראשון במעלה שיש לחסל, וב-22 ביוני 1933 נאסר קיומה של הספ"ד. ב-1.6.1934, לאחר ה'אנשלוס', כתב אורי צבי גרינברג בחזית העם מאמר סרקסטי בשם 'נפלה המצודה האחרונה - כבוד לנופלים', כעין 'נפלה שמשו של הסוציאלידמוקרטיה. אין אפילו סימן לדמדומים אדומים בשולי הרקיע של מערב אירופה'. הקומוניזם נופל, כתב, משום שאינו מגיע 'ליסודותיו של הגיון-ההמוני' [מודגש במקור]. במילים אחרות, הלאומיות היא התנועה המנצחת ולא רעיון 'מלחמת-הקודש הפרולטרית'.

מי קרא זאב?

המאבק הפוליטי והאידיאולוגי בציונות וביישוב היהודי בארץ-ישראל והרטוריקה הקיצונית והמתלהמת שליבה במחנות היריבים מימין ומשמאל, הטילו אפוא צל כבד על תמונת המאורעות באירופה, ובשנים 1933-1934 תרמו לזילות של תופעת הנאציזם בדעת הקהל הציונית.